

Konaklama İşletmeleri Yöneticilerinin Yeşil Yönetim Uygulamalarına Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi: Trabzon Örneği

Ferhan ÇİLİNGİR¹
Doç. Dr. Eren ERKİLİÇ²
ÖZET

Konaklama işletmeleri çevresel kaynakları aktif bir şekilde kullanmasından dolayı sürdürülebilir turizm anlayışının oluşmasında ve geliştirilmesinde turizmin önemli paydaşlarından biri olarak kabul edilmekte ve bu bağlamda çevreye karşı olan sorumluluklarını yerine getirmeleri beklenmektedir. Özellikle çevresel duyarlılığın yönetim biçimine yansımaları olan yeşil yönetim anlayışının son yıllarda artış göstermesiyle konaklama işletmelerinin üst düzey yöneticilerinin çevreye karşı olan tutum ve davranışları merak edilmekte ve incelenmektedir. Bu doğrultuda bu çalışma, konaklama işletmeleri yöneticilerinin çevreye ve yeşil bir işletmecilik anlayışına olan bakış açılarını tespit etmek ve mevcut durumu ortaya koymak amacıyla, Trabzon'daki 4 yıldızlı 14 konaklama işletmesinin üst düzey yöneticileri üzerine gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın amacına yönelik çevre sertifikası, enerji, atık madde, yönetim, malzeme, ulaşım ve personel başlıkları altında toplam 23 sorudan oluşan bir yarı-yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmış ve veriler betimsel analiz tekniğinden yararlanarak incelenmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda enerji denetimi ve atık madde yönetimi konusunda üst düzey yöneticilerin ortalamanın üstü bir performans sergilediği ancak çevre sertifikası, yönetim, malzeme, ulaşım ve personel eğitimine yönelik azımsanamayacak derecede bilgi ve planlama yetersizliğinin olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Yönetim, Çevre Bilinci, Sürdürülebilir Turizm, Konaklama İşletmeleri, Betimsel Analiz, Trabzon.

Examining the Views of Hospitality Business Managers Concerning Green Management Practices: The Case of Trabzon

ABSTRACT

Due to the active use of environmental resources, hospitality businesses are considered as one of the important stakeholders of tourism in the formation and development of sustainable tourism, and in this context, hospitality businesses are expected to fulfill their responsibilities towards the environment. Especially since the green management approach, the reflection of environmental awareness on the management style, has increased in recent years, the attitudes and behaviors of the senior managers of the hospitality businesses towards the environment are inquired and examined. In this direction, this study was carried out on the top managers of 14 4-star hospitality businesses in Trabzon in order to determine the perspectives of hospitality business managers concerning the environment and a green business approach and to reveal the current situation. In accordance with the purpose of the research, a semi-structured interview form consisting of 23 questions in total under the headings of environmental certificate, energy, waste material, management, material, transportation and personnel was prepared and the data were analyzed using descriptive analysis technique. In line with the findings, it has been determined that senior managers perform above the average in energy control and waste management issues, but it has been concluded that there is a substantial lack of information and planning for environmental certification, management, materials, transportation and personnel training.

Keywords: Green Management, Environmental Consciousness, Sustainable Tourism, Hospitality Businesses, Descriptive Analysis, Trabzon.

¹ Bilim Uzmanı, Trabzon, Türkiye E-mail: ferhancingir1998@icloud.com ORCID: 0000-0002-6734-9237

² Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Ardeşen Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Rize, Türkiye E-mail: eren.erkilic@erdogan.edu.tr ORCID: 0000-0002-0449-7099

GİRİŞ

Dünya üzerinde farklı alanlarda birçok gelişmenin yaşanması, doğal ve kültürel kaynakların cömertçe kullanılması ve geleceğe yönelik sorumlulukların tam anlamıyla farkına varılamaması zaman içerisinde çevrenin olumsuz durumlar yaşamasına sebep olmuştur. 1970'li yıllarda çevresel sorunların insan yaşamı üzerindeki negatif etkisinin anlaşılmasıyla, tüm dünyanın üzerinde hassasiyetle durması ve ortak fikirde hareket edilmesi gereken ender konulardan bir olarak görülmektedir (Türk ve Kara, 2018: 850). Özellikle gelecek kuşaklara yaşanabilir bir çevre bırakmak tüm dünyanın ortak hedefi haline gelmiştir (Sezer, 2007: 762). Uluslararası iş bölümüne dayanan dünya ekonomisinde ön plana çıkan sektörlerin sorumluluk alması ve bilinçlenmesi çevresel koşulların iyileştirmesinde büyük önem taşımaktadır (Bretschger ve Pittel, 2020: 726). Bu doğrultuda son yıllarda hızla büyüyen ve gelişen turizm endüstrisi dikkat çekmektedir.

Turizm, insan hareketi sonucu oluşan, doğal ve kültürel kaynaklara dayanan, kültürel etkileşimin yüksek olduğu çevreyle bütünleşmiş bir sektördür. 20. yüzyılın sonlarıyla birlikte seyahat eğiliminin artması ve refah düzeyinde iyileşmelerin yaşanması turizmin hızla büyümesini sağlayarak önemini arttırmıştır (Çakır ve Bostan, 2000: 35). Dolayısıyla turizm sektörünün büyük bir coğrafi alana yayılması, doğal ve kültürel kaynaklar üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini de daha baskın hale getirmiştir (Kaypak, 2012; Karakuş, 2021; Onat, 2022). Bunun beraberinde bilinçsiz tüketici davranışları, aşırı kaynak kullanımı (Garda ve Temizel, 2016: 84), çevre etiğinin önemsenmemesi ve destinasyonlarda taşıma kapasitesinin aşılması sonucu kaynakların zarar görmesine (Öztürk, 2020: 114) ve yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmasına sebebiyet vermiştir.

Turizm sektöründe olumsuz gelişmelerin fark edilmesiyle birlikte çevreyi koruyan ve iyileştiren bir turizm anlayışına ihtiyaç duyulmuştur (Ayaş, 2007: 63). Bu durum günümüzde sıklıkla duyulan sürdürülebilir turizm kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Sürdürülebilir turizm özünde sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen (Alkan, 2015: 6693), doğal kaynakların korunmasını sağlayan, yerel halk ile özdeşleşmiş sosyal sorumluluk anlayışıdır (Karapınar ve Barakazı, 2017: 8).

Sürdürülebilir turizm anlayışı, turizmin çevre ile iç içe geçmiş ilişkisini iyileştirmeye yönelik bir sistem olarak tanımlanabilir. Sürdürülebilir turizmin benimsemesinde ve gelişmesindeki en önemli unsur turizmin tüm paydaşlarının katılımının sağlanmasıdır (Pelit vd., 2015: 39). Özellikle çevre dostu turizm anlayışının yaygınlaşmasında konaklama işletmelerinin çevre yönetimi uygulamalarının önemli bir rol oynadığına vurgu yapılmaktadır (Erdogan ve Baris, 2007: 613).

Son yıllarda işletmeler, hem turizm ve çevre ilişkisi sonucu meydana gelen olumsuzlukların en aza indirgenmesi hem de rekabet gücünde avantaj elde etmek için çevreci yaklaşımlara ve yönetim biçimlerine yönelmektedirler (Kızılırmak , 2011: 4). İşletmelerin çevre kalitesini arttırmak, yeşil bir çevrenin oluşması için faaliyet göstermek ve benimsedikleri anlayış etrafında yatırımlarını şekillendirmeleri ulusal ve uluslararası pazarda başarılı olabilmelerinde etkili olabilmektedir (Akatay ve Aslan, 2008: 314). Dolayısıyla işletmelerin çevre bilincini benimsemeleri ve bu doğrultuda faaliyette bulunmaları, uzun vadeli hedeflerini gerçekleştirmede destekleyici nitelikte olduğunu söylemek mümkündür.

Günümüzde turizm işletmeleri sürdürülebilir toplumun oluşmasında, kaynakların devamlılığına destek sağlayarak gelecek nesillere aktarılmasında ve dünyanın doğal ve kültürel mirasının iyileştirilmesinde önemli bir konuma sahiptir. Özellikle konaklama işletmelerinin hizmet üretim sürecinde üretim faaliyetlerini gerçekleştirirken çevreye karşı olan sorumluluklarını yerine getirmeleri gerekmektedir (Kara, 2017: 4). Bu bağlamda, konaklama işletmelerinin çevreye duyarlılığını yansıtan yeşil otelcilik anlayışının son yıllarda artış

göstermesi (Gökdeniz, 2017: 71) sorumlu davranışın bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Diğer bir yandan insanlığın yaşanabilir bir dünya düzeni için çevrenin korunmasının politikalar ve yönetim biçimleri ile desteklenmesi gerektiğini vurgulayan yeşil teori (Mutlu ve Zenginoğlu, 2019: 462), inovasyon hareketlerinin başlamasında ve çevrenin merkezde yer almasında farkındalık yaratmıştır (Tarhan, 2018: 155)

Çevreye karşı hassasiyetin artırılması, doğal ve kültürel kaynakların korunması veya iyileştirilebilmesi için bilinçli üreticiler ve tüketicilerin varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla çevresel kirliliğin artış gösterdiği günümüzde bireylerin söz konusu olan duruma karşı bakış açılarının ve eğilimlerinin tespit edilmesinin literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışma, yeşil teorinin savunduğu görüş etrafında, konaklama işletmeleri yöneticilerinin yeşil yönetim ve uygulamalarına olan bakış açılarının tespit edilmesi, yeşil yönetim konusunda mevcut durumun ortaya konulması ve iyileştirmeye yönelik önerilerin sunulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda bu çalışma, doğal kaynaklar ve yeşil alanlar bakımından zengin potansiyele sahip olan Trabzon'da hizmet veren 4 yıldızlı konaklama işletmeleri yöneticileri üzerine gerçekleştirilmiştir.

LİTERATÜR

Yeşil yönetim, çevrede meydana gelen olumsuz durumların iyileştirilmesinde, kaynakların verimli ve etkin kullanılmasında, sürdürülebilir bir gelişimin sağlanmasında ve çevresel kirliliğine neden olan her türlü faktörün en aza indirgenmesinde etkili olabilecek yönetim biçimlerinden biri olarak kabul edilebilir (Çilingir ve Erkılıç, 2021: 221).

Son yıllardaki çevresel sorunların artması baz alınarak işletmelerin yeşil bir anlayış etrafında toplanmalarının kullandıkları kaynakların sürdürülebilirliği ve gelecek nesillere aktırılması bakımından önemli olduğu söylenebilir. Özellikle günümüzün en büyük sektörlerinden biri olan turizm sektörünün gelir getirici etkisinin birçok girişimcinin yatırımlarına yön verdiği ve bu doğrultuda da otel işletmelerinin sayısının büyük bir hızla artış gösterdiği bilinmektedir. Turizmin ve turizm işletmelerinin kültürel ve doğal kaynakları yoğun kullanması ve çevre ile yakın ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda kaynakların zarar görmemesi için çevre dostu bir yaklaşımı benimsemelerinin önemli olacağı söylenebilir. Nitekim günümüzde turizm politika yapımcılarının, turizm işletmelerinin, yerel halkın ve turistlerin söz konusu sebepten dolayı çevreye ve çevrenin korunmasına yoğunlaşmaları yeşil yönetim anlayışını benimsemelerini destekler niteliktedir. Bu doğrultuda yeşil yönetim anlayışının gelecekte sürdürülebilir turizm ve sürdürülebilir çevre anlayışının gelişmesi için oldukça önemli olduğunu söylemek mümkündür. Diğer yandan artarak devam eden çevre kirliliğini minimuma indirmenin ve kaynak kullanımında bilinçli tüketim davranışları sergilemenin sağlanabilmesi için turizm paydaşlarına çevre bilincinin kazandırılması büyük önem arz etmektedir. Özellikle turizm politika yapımcıları ve turizm işletmesi yöneticilerine çevre bilinci kazandırmak için aktif bir rol oynaması ve uygulanacak faaliyetlerde yeşil bir anlayışa yönelmeleri turizmin ve çevrenin geleceği açısından önemli olduğu söylenebilir. Bu çerçevede işletme yöneticilerinin, yeşil yönetim anlayışını benimsemeleri ve yeşil yönetime uygun faaliyetlerini yürütmeleri önemli hususlardan biri olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda, konaklama işletmeleri yöneticilerinin yeşil yönetim ve yeşil yönetim uygulamalarına yönelik görüşlerinin incelendiği bu çalışmada çevre, çevre bilinci, yeşil yönetim ve yeşil yönetim uygulamalarının üzerinde durulması ve incelenmesi önemli olacaktır.

Çevre ve Çevre Bilinci

Çevre, bir canlının yaşadığı ortam (Çubuk ve Karacaoğlu, 2003: 190), doğal ve el yapımı fiziksel oluşum (Kızıllırmak, 2011: 3); canlı ve cansız varlıklar ile bu varlıkların eylemlerini etkileyen veya etkileme gücüne sahip fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal nitelikteki tüm faktörler şeklinde tanımlanmaktadır (Karabulut, 2003: 3). İşletme yönetimi

literatüründe ise çevre, bir örgütün kendi sınırları haricinde kalan her şey olarak ifade edilirken (Karakuş ve Erdirencelebi, 2018: 683) yeşil yönetim yaklaşımında çevre, işletmelerin faaliyetlerini sürdürürken etkiledikleri doğal çevre anlamını taşımaktadır (Karabulut, 2003: 3). Bu bağlamda, turizm ve turizm işletmeleri göz önünde bulundurulduğunda birçok unsurdan bir araya gelen sektörün en temel ögesinin çevre olduğu vurgulanmaktadır (Atay ve Dilek, 2013; Yavuz ve Zığindere, 2000).

Günümüzde en önemli ekonomik kaynak çevre olarak görülmekte (Akatay ve Aslan, 2008: 316) ancak yıllar içerisinde yanlış gelişme ve kalkınma politikalarının uygulanması çevrenin zarar görmesine neden olmuştur (Korul, 2003: 101). Nitekim 1970’li yıllara kadar çevresel sorunların işletmeler tarafından ihmal edilmesi ve çevrenin işletme literatüründe eksik olması bunun bir göstergesidir (Dinçer ve Fidan, 1997’den akt. Özkaya, 2010: 249). Diğer bir yandan dünyada büyük bir hızla büyüyen ve gelecekte de var olması ön görülen turizm sektörünün kültürel, doğal ve fiziksel çevre üzerinde olumsuz etkileri görülmektedir (Dolmacı ve Bulgan, 2013: 4860). Çevre ile yakın ilişkisi olan sektörün gelişimi için doğal kaynaklar temel unsurlardan biriyken (Bayhan vd., 2018: 207) kaynakların pazarlamasında kısa vadeli yararların ön planda tutulması (Aslan ve Aktaş, 1994: 43) ve bilinçsiz kullanımı bu kaynakların zarar görmelerine neden olmuştur. Özellikle son yıllarda artan küresel ısınma, iklimlerin değişmesi ve su kaynaklarında kıtlık gibi birçok çevresel tehdit (Alnıaçık, 2010: 509) göz önünde bulundurulduğunda söz konusu durumu daha hassas hale getirmiştir.

Turizm ve çevre ilişkisinin iyileştirilmesi ve sürdürülebilir gelişmenin sağlanması için 1972 yılında Birleşmiş Milletler tarafında Stockholm’de düzenlenen “*İnsanın Çevresi*” (UNCHE: United Nations Conference on the Human Environment) konferansı sürdürülebilir bir anlayışın benimsenmesinde önemli bir rol oynamıştır (Alkan, 2015: 6693). Bu bağlamda, turizm için iyileştirici güç olan sürdürülebilir turizmde ön plana çıkan unsurlar kaynakların devamlılığı ve çevre bilincidir (Sezgin ve Karaman, 2008: 429). Dolayısıyla sürdürülebilir turizm anlayışının hızlı bir şekilde benimsenmesinde; çevresel sorunların dünyanın ortak problemi olması (Korul, 2003: 101), kitle turizminin çevreye verdiği zararın fark edilmesi (Eser vd., 2010: 29), mevcut yüksek kar sağlamaya yönelik turizm anlayışı ve çevresel değerlerin ürün olarak satılırken gelecek nesillerin göz ardı edilmesi (Bahtiyar Karadeniz, 2014: 85) gibi olumsuz durumların etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Çevrecilik anlayışının artması, teknolojik gelişmelerle birlikte medyanın söz konusu sorunları yakından takip etmesi (Sezen Doğancili ve Akbulut, 2015: 403) ve kaynakların sınırlı olduğunun anlaşılması çevre bilincinin oluşmasına olanak sağlamıştır (Akatay ve Aslan, 2008: 316). *Çevre bilinci* kısaca, çevreyi yok etmeden kullanabilmenin bireyler tarafından kavranması olarak tanımlanmaktadır (Öztek, 2016: 210’dan akt. Erkal vd., 2011: 150). Genel hatlarıyla çevre bilinci; çevre sorunlarını, bu sorunların giderilmesi için aranan çözüm yollarını ve doğayla ilişkisi olan bütün bilgileri kapsamaktadır (Çolakoğlu vd., 2013: 4). Çevre bilincinin yaygınlaşması toplumların çevreye karşı olan ihtiyacını ve sorumluluklarını fark ederek bilinçlenmelerini sağlamıştır (Atabey ve Yokaş, 2016: 192). Bu bağlamda, turizm ve çevre ilişkisine, 1980’li yıllarda artış gösteren çevre bilinci sayesinde turizm kaynaklı çevresel sorunların tartışılmaya başlanması (Poyraz ve Türkün Kaya, 2018: 13) örnek verilebilir.

Bireylerin ve toplumların çevreye duyarlılıklarının artması çevre dostu ürün ve hizmetleri tercih etme eğilimini destekleyerek gelişmesini sağlamıştır (Duru ve Şua, 2013: 130). Diğer yandan çevre bilincinin yaygınlaşmasıyla işletmelerin pazarda tutunmak ve rekabet avantajı elde etmek istemeleri yönetim anlayışında değişiklikler yaratarak doğaya ve çevreye karşı daha duyarlı hale gelmelerine fırsat vermiştir (Yaraş vd., 2011: 117). Özellikle sürdürülebilir turizm faaliyetlerinin tüm dünyada benimsenmesi ve deneyimleri sayesinde çevreye karşı bilinçli hale gelen tüketicilerin tercihlerinin değişmesi pazarda yer alan konaklama işletmelerinin sürdürülebilir uygulamaya yönelik hizmet sunmasını sağlamıştır

(Kara, 2017: 13). Aynı zamanda çevre bilincinin benimsenmesi işletmelerin sosyal sorumluluklarını daha iyi anlamalarına ve faaliyetlerinin bu doğrultuda ilerletilmesine yardımcı olurken pazarda rekabet avantajı elde etmelerini de destek vermektedir (Özkaya, 2010: 249). Diğer bir ifade ile çevre bilincine sahip tüketicilerin zaman içerisinde çevre dostu ürünlere veya hizmetlere yönelecekleri düşünülürse işletmelerin de benzer bir şekilde çevre konusunda hassas yeşil yönetim anlayışı benimsemelerinin oldukça önemli olacağı söylenebilir. Bu noktada çevresel kaynaklara zarar veren etkenlerden kaçınan, çevre dostu ve sürdürülebilir ürünleri satın alan bireyleri tanımlayan *yeşil tüketici* kavramının (Çıvgın ve Kızanıklı, 2022: 538) varlığı da söz konusu düşünceyi destekler şekildedir. Bununla birlikte günümüzde işletmeler geleneksel yönetim anlayışının yetersiz kaldığını ve tüketicilerin istek ve ihtiyaçlarının karşılanmasında farklı yönetim şekillerine ihtiyaç duyulduğunu farkındadırlar (Uluçelen, 2019: 46). Dolayısıyla yeşil yönetim anlayışını, çevrenin iyileştirilmesi, yaşanabilir bir ortamın sunulması ve tüketici beklentilerinin karşılanmasında yeni ve etkin bir yönetim biçimi olarak ifade etmek mümkündür.

Yeşil Yönetim

Gelişen teknolojiyle birlikte işletme sayısının artış göstermesi üretimde ve verimlilikte karlılık getirirmiş ancak çevresel kirliliğe neden olarak doğaya zarar vermiştir (Karakuş ve Erdirençelebi, 2018: 682). Geçtiğimiz son yirmi yılda işletmelerin sundukları ürün ve hizmetin çevresel kaynaklar üzerindeki etkilerine dikkat etmeleri yönündeki uyarıların ve baskıların artırması (Kleindorfer vd., 2005: 482) da bunun bir göstergesidir. Dolayısıyla işletmelerin toplumsal sorumluluklarının en önemlilerinden birinin çevresel olumsuzlukları minimum seviyeye indirmek olduğu düşünülürse (Erbaşlar, 2012: 94) mevcut durumun düzeltilmesi için bir çözüme ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Aynı zamanda son yıllarda çevresel sorunlarla ilgili birçok problemin yaşanması (Sezen Doğancılı ve Akbulut, 2015: 403) söz konusu durumun iyileştirmesi ve düzeltilmesi ihtiyacının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Özellikle ülkelerin ekonomik katkısından dolayı önemli bir değere sahip olan turizm ve konaklama endüstrisi göz önünde bulundurulursa çevre ile yakın ilişkisi olan endüstrinin atık madde miktarının yüksek olduğu ve enerji ve su kaynaklarını aktif-yoğun olarak kullandığı bilinmektedir (Memiş, 2019: 654). Bu çerçevede turizm sektörünün sosyal, siyasi ve ekonomik alandaki olumlu etkilerinin girişimcilerin yatırımlarına yön vereceği ve tesis sayısının artacağı düşünüldüğünde bu durumun dolaylı yoldan çevresel kirliliğin artmasına da sebep olabileceğini söylemek mümkün olacaktır. Nitekim ülkemizde Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan işletme belgeli turizm tesisi istatistiklerine göre; 2017 yılında 3771 olan tesis sayısının 2021 yılında 4234'e (<https://yigm.ktb.gov.tr>) çıkması turizm işletmelerine olan yönelimin arttığını destekler niteliktedir. Bu bağlamda, artan işletme sayısı da dikkate alındığında, çevre ve insan ilişkisinde yaşanan olumsuz koşulların düzeltilmesi sektördeki işletmelerin karar verme süreçlerine ve örgüt kültürlerine yansıtılarak çevresel yönetim anlayışına yönelmelerini sağlamıştır (Güler, 2016: 2). Dolayısıyla bu noktada işletmelerin faaliyetlerine devam ederken çevresel sorumluluk duygusu edinmelerini esas alan yeşil yönetim anlayışı (Uluçelen, 2019: 47) varlığını göstermiştir.

1990 sonrasında ortaya çıkan ve 2000'den itibaren popülerlik kazanarak uluslararası boyutlara ulaşan (İnce, 2010: 2) yeşil yönetim anlayışının ana fikri, işletmelerin çevreye duyarlı yönetim anlayışı benimseyerek faaliyette bulunmalarına dayanmaktadır (Karabulut, 2003: 44). Toplumun işletme yöneticilerinden kaynakları verimli ve akıllıca kullanmaları beklentisine girmesi sonucu oluşan yeşil yönetim (Marcus ve Fremeth, 2009: 17); işletme hedefleri ve stratejileriyle entegre olan, sürdürülebilirliği ve sosyal sorumluluğu destekleyen, öğrenme ve gelişmeyi esas olarak rekabet olanağı sunan, çevresel hedefleri ve stratejileri benimsemek için kurum çapında uygulanan yenilikçi faaliyet süreci (Haden vd., 2009: 1052) olarak tanımlanmaktadır. Turizm sektöründe yeşil yönetim ise, sektörde faaliyet gösteren konaklama

işletmelerinin çevreye duyarlı, sorumlu ve doğaya karşı hassas davranmalarını esas alan bir yönetim anlayışı (Kara, 2017: 56) şeklinde ifade edilmektedir.

Turizmde yeşil yönetim anlayışının çıkış noktaları sürdürülebilir gelişme (Gökdeniz, 2017: 71), sürdürülebilir kalkınma (Uluçelen, 2019: 50) ve sürdürülebilir turizm (Kara, 2017: 57) olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla turizmde sürdürülebilirliğin sağlanmasını, gelişmesini ve sürdürülebilir turizm anlayışının benimsenmesini destekleyen yeşil yönetimin, her açıdan turizm ve çevre ilişkisinin yararını gözettiği görülmektedir. Bu bağlamda, çevresel sorunlara karşı çevrenin merkezde konumlandırılması gerekliliğini savunan yeşil teorinin (Tarhan, 2018: 155), yeşil yönetimle yakından ilişkisinin olduğunu söylemek mümkün olacaktır. Yeşil teorinin hedefleri arasında çevresel sorunların çözülebilmesi, sürdürülebilir bir anlayışın sağlanması, insan unsurunun yerine çevrenin ön plana çıkarılması ve buna uygun politikaların ve yönetimlerin desteklenmesi gibi görüşler bulunmaktadır (Mutlu ve Zenginoğlu, 2019: 463). Bu noktada yeşil yönetimin özünde yeşil teoriyi dayandığını ve bu doğrultuda ilerlediğini ifade etmek mümkün olacaktır.

Yeşil yönetim anlayışı işletmelerin çevre üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirgeyebilme amacıyla ortaya çıkmasının yanı sıra geçmiş yıllarda doğal kaynakların plansız ve yanlış kullanılması sonucu günümüzde tüm sektörlerin kıt kaynak sıkıntısı yaşamalarına (Kara, 2017: 57) çözüm sunabilmeyi ve sürdürülebilir bir ilerlemeyi de amaçladığı söylenebilir. Bu noktada yeşil yönetimin amaçlarıyla ve işletmelerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin birbirine uyumlu ve destekler nitelikte olduğu ifade edilebilir. Nitekim sürdürülebilir kalkınmanın, çevresel sorunların üst yönetimin sorumluluğunda olduğunu belirtmesi (Nemli, 1998: 292) yeşil yönetim ile bağlantısını desteklemektedir. Dolayısıyla kaynakların verimli ve doğru bir şekilde kullanılması ve sürdürülebilirliğin sağlanması büyük ölçüde çevreye duyarlı bir yönetim anlayışına bağlıdır. Özellikle doğal, kültürel ve çevresel kaynakları etkin bir şekilde kullanan turizm sektörü işletmelerinin çevreye duyarlı yeşil bir anlayışı benimsemeleri sürdürülebilir gelişim ve kalkınma için önemli bir inovasyon hareketi olabilir. Bu bağlamda, çevreci ve yeşil bir yönetim anlayışının işletmelerdeki her parçayı kapsamaması ve yapısının döngü şeklinde olması (Ertuğrul ve Şavlı, 2013: 224) dikkate alındığında disiplinler arası ve çok paydaşlı özelliği gösteren turizm işletmeleri (İnanır, 2019: 520) için çözüm fırsatı yaratabilir.

Çevrenin ön plana çıkarılması ve etkin bir kullanımın sağlanması için önerilen yeşil yönetimin konaklama işletmelerine sağladığı faydaların belirtilmesi gelecekte yeşil yönetim anlayışının benimsenmesinde ve yaygınlaşmasında önemli olacaktır. Bu çerçevede yeşil yönetim anlayışının konaklama işletmelerine sağladığı yararları genel hatlarıyla; pazar payını korumak ve arttırmak, yeni pazarları keşfetme ve bu pazarlara girme şansını yükseltmek, rekabet avantajı, karlılık artışı, hizmet kalitesini arttırmak, firma imajına değer kazandırmak, verimliliği arttırmak, müşteri tatminini ve memnuniyetini yükseltmek, maliyetleri azaltmak, tüketicide güven uyandırmak ve çalışanlarda çevre bilinci yaratmak (Kara, 2017: 81; Karabulut, 2003: 81-89; Bozkurt, 2004: 47) şeklinde ifade etmek mümkündür. Aynı zamanda yeşil bir yönetim anlayışı benimseyerek çevreci bir yaklaşımı bünyesine entegre eden işletmelerin kazanımları arasında (Şenocak, 2017: 58; Ertuğrul ve Şavlı, 2013: 226; Korul, 2003: 108);

- Çevre korunmasına ilişkin dış çevre baskılarına karşılık verebilmek,
- Değişen koşullara uyum sağlamayabilmeyi kolaylaştırarak rekabet avantajı sağlamak ve işletme itibarını arttırmak,
- İşletme hedeflerinde fayda maliyet oranını dengelemek,
- Çevre yasalarına uygunluğu sağlayarak çevre kirliliğini azaltmak ve atık madde miktarının en aza indirgemek,

- İşletme faaliyetlerine işlevsellik kazandırmak ve bu doğrultuda iş birliği olanağını güçlendirmek,
- İnovasyon hareketlerine imkân sağlamak ve desteklemek,
- İşletmelerin çevre sorumlulukları yaklaşımlarını iyileştirmek ve temel prensiplerini oluşturmak,
- İşletme kaynaklarının etkin ve verimli bir şekilde kullanımını sağlamak ve sürdürülebilirliğini arttırmak bulunmaktadır.

Günümüzde çevre bilincinin yaygınlaşmasıyla birlikte doğanın ve çevrenin korunmasına yönelik faaliyetler artış göstererek birçok alanda değişikliklerin yaşanmasına fırsat vermiştir. İşletmelerin çevresel sorumluluklarını fark etmeleri ve bu farkındalıkla birlikte faaliyette bulunmalarını amaçlayan yeşil yönetim anlayışının (Yücebalkan, 2019: 6) ortaya çıkması da bu değişikliğin bir göstergesidir. Bu çerçevede büyük bir oranda doğal, kültürel ve çevresel kaynakları kullanan konaklama işletmelerinin yönetiminde yeşil bir anlayış benimsemeleri sürdürülebildiğin sağlanmasında büyük önem arz etmektedir. Nitekim sağladığı yararlar göz önünde bulundurulduğunda yeşil yönetimin işletmeler nezdinde değerinin giderek artacağı ön görülen bir durumdur. Dolayısıyla konaklama işletmeleri yöneticilerinin yeşil yönetime pozitif bir eğilim göstermesi ve farkındalık kazanmaları ileriki yıllarda yaşanabilir bir çevrenin sağlanmasında kilit rol oynayacağı söylenebilir. Bu noktada konaklama işletmelerinin üst düzey yöneticilerinin bakış açılarının belirlenmesi ve mevcut durumun ortaya konulması amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmanın, yeşil bir çevrenin gelişmesine ve yeşil yönetim anlayışının yaygınlaşmasına destek vermesi beklenmektedir. Aynı zamanda çalışmanın, yeşil yönetim kavramı üzerine yeni bir tanım kazandırılarak alana katkı sağlaması amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı

Turizm ve turizm işletmeleri, ana kaynağı olan doğal çevreyi aktif bir şekilde kullanırken diğer yandan da varlığını devam ettirmek için söz konusu doğal çevreyi korumak zorundadır (Işık ve Barlak, 2018: 18). Geçmiş yıllarda kaynakların aşırı ve bilinçsiz kullanımı (Ayaş, 2007: 61), kitle turizm anlayışı (Arslan, 2005: 32), çevre sorunların göz ardı edilmesi (Güneş, 2011: 50) ve işletmelerin geleneksel yönetim anlayışına sıkı bir şekilde bağlı olmaları (Önel, 2021: 30-31) gibi birçok durumun zaman içinde doğal, kültürel ve çevresel kaynakların zarar görmesine sebep olduğu bilinmektedir (Yılmaz vd., 2005: 3). Diğer yandan son yıllarda ülkelerin turizm sektörünün gelişmesinde konaklama işletmelerine odaklanmaları (Mikaeili ve Memlük, 2013: 87), çevreye karşı olan sorumluluklarını diğer turizm paydaşlarına oranla daha fazla olduğunu söylemek mümkündür. Bu noktada konaklama işletmelerinin yönetim (planlama, örgütleme, yöneltme, koordinasyon ve denetim), destekleyici (insan kaynakları, pazarlama) fonksiyonlarında ve karar alma süreçlerinde çevreci bir yaklaşımı amaçlayan yeşil yönetimi (Yücebalkan, 2019: 5) benimsemeleri oldukça önemlidir. Dolayısıyla literatürde bahsedilen yeşil yönetimin konaklama işletmelerine sağladığı yararlar göz önünde bulundurulduğunda bu çalışma, doğal, kültürel ve çevresel kaynakları zengin olan ve kırsal turizm, yayla turizmi, ekoturizm ve tarım turizmi gibi doğa temelli farklı turizm çeşitlerine içerik oluşturabilen Trabzon ili üzerine gerçekleştirilerek, konaklama işletmeleri yöneticilerinin çevreye ve yeşil bir işletmecilik anlayışına olan bakış açılarını tespit etmek ve mevcut durumu ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırma amacına yönelik araştırma sorusu “Konaklama işletmesi yöneticileri, yeşil yönetim anlayışına ve çevreye karşı nasıl bir tutum sergilenmektedir?” şeklinde geliştirilmiştir.

Araştırmanın Önemi

Konaklama işletmelerinin son yıllarda sayının gittikçe arttığı ve bu sebeple daha fazla kaynak ihtiyacı duydukları bilinmektedir. Özellikle içinde bulunduğumuz dönemde çevresel kirliliğin artış göstermesi ve turizm talebinin kırsal alanlardaki turizm faaliyetlerine yönelmesi konaklama işletmelerinin çevreye zarar vermeden rekabet edebileceği ve talepten pay alabileceği bir yönetim anlayışını benimsemesi her geçen gün daha fazla önem arz etmektedir. Nitekim yeni bir kavram olan yeşil yönetimin net bir şekilde anlaşılması, bilinirliğinin artırılarak farkındalığın sağlanması ve söz konusu işletme yöneticilerin yeşil yönetim adı altında çevreye karşı tutumlarının ve davranışlarının belirtilmesini amaçlayan bu çalışmanın alan yazındaki eksikliği doldurması ve yeşil bir çevrecilik anlayışına dikkat çekilmesi açısından önemlidir. Aynı zamanda çalışmanın kırsal alanlar, yaylalar, doğal ve kültürel kaynaklar bakımından oldukça zengin bir potansiyele sahip Trabzon ilinde gerçekleştirildiği dikkate alındığında, yeşilliğin ön planda olduğu bölgedeki konaklama işletmeleri yöneticilerinin çevreye karşı bakış açılarının tespit edilmesi çalışmanın sürdürülebilir turizm bakımından önemini arttırmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmanın amacına uygun olarak konaklama işletmesi yöneticilerinin çevre ve doğaya karşı olan tutumlarını ve çevre yönetimine bakış açılarını daha iyi anlayabilmek için yeşil yönetim anlayışı ile bir araya getirmek hedeflenmiştir. Konaklama işletmesi yöneticilerinin deneyimlerine ait zengin veriler sunabilmek amacıyla nitel araştırma yöntemlerinin benimsendiği bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan görüşme tekniği kullanılmış ve yarı-yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Nitel araştırma yöntemine başvurulmasının nedeni; henüz yeni bir kavram olan yeşil yönetim ile ilgili çalışmaların eksik olması ve bu bağlamda doğal kaynaklar, yeşil alanlar bakımından zengin olan Trabzon ilinde faaliyet gösteren konaklama işletmeleri yöneticilerinin görüşleri doğrultusunda ilgili işletmelerin çevre konusunda ne derecede duyarlı olduklarının belirlenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın Örnekleme

Bu çalışmanın amacı dikkate alındığında keşfedici ve zengin bir bilgiye ihtiyaç duyulduğundan nitel araştırma yöntemi tercih edilerek ve istenilen bilgiye ulaşmada amaçlı örneklem yöntemine başvurulmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 118). Amaçlı örnekleme yöntemi tekniklerinden biri olan maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılarak, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı Trabzon İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından yayınlanan Turizm İşletme Belgeli Konaklama İşletmeleri listesinde 4 yıldızlı işletme özelliğine sahip olan ve Çaykara (3), Araklı (1), Akçaabat (2), Ortahisar (5), Yomra (3), Sürmene (1) ve Maçka (1) olmak üzere farklı ilçelerde bulunan toplam 16 otelin üst düzey yöneticileriyle yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Araştırmada maksimum çeşitlilik örnekleme, araştırmacının üzerinde çalıştığı probleme taraf olabilecek nitelikteki bireylerin mümkün olduğunca çeşitliliğini esas almaktadır (Yolcu ve Bayram, 2015: 107). Maksimum çeşitliliğe dayalı örneklem oluşturmanın nedeni, çeşitliliğin baz alınarak genelleme yapılması değil bilakis çeşitlilik sergileyen durumlar arasında ortak bir olgunun olup olmasıyla ilgilenecek araştırılan problemin farklı boyutlardan incelenmesini sağlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 119). Araştırmacının veri elde etmek için tercih ettiği kişileri neden seçtiğinin belirtilmesi araştırmanın bilimsel kuralları yansıması için önemlidir (Kozak, 2015'ten akt. Özleyen ve Tepeci, 2017: 142). Bu bağlamda, konaklama işletmelerinin, çevreye duyarlı politikaları benimsemesi ve doğal kaynakların kullanımında rasyonel tutumlar sergilemesi gerekliliği (Akova vd., 2015: 300) dikkate alındığında, üst düzey yöneticilerin yeşil yönetime bakış açılarının incelenmesinin önemli olacağı düşünülmüştür. Ayrıca örnekleme farklı ilçelerden birçok konaklama işletmesi

dahil edilerek mevcut düzendeki değişikliklerin bakış açılarına nasıl yansıdığına değinilmek istenmiştir.

Veri Toplama Tekniği

Bu çalışmada, nitel araştırmalarda veri toplama araçlarından görüşme yöntemi kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 132). Görüşme yöntemi, özel bir iletişim ve sohbet biçimi olarak ifade edilmekte ve araştırma kapsamında gönüllü katılımcıların deneyimlerine yönelik sorular sorulmasını, bu sorulara verilen yanıtları ve süreci içermektedir (Salman Yıkılmış, 2020: 184; Gazeloğlu ve Erkılıç, 2020: 5). Bu bağlamda, katılımcılardan derinlemesine bilgi edinmek amacıyla çalışmada görüşme tekniklerinden yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formları, görüşmecinin önceden hazırladığı konuların dışına çıkmadan hem hazırladığı soruları sorma hem de görüşme anında sorulara ilişkin cevapların detaylandırılmasına yönelik ek soruların ilave edilmesi avantajı sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 132). Dolayısıyla söz konusu formun araştırma sorusuna uygun olduğu düşünölmüş ve görüşme formunun oluşturulması için ilgili alan yazın incelenmiştir.

Araştırma konusu kapsamında incelenen alan yazın doğrultusunda Karabulut (2003), Üstünay (2008), Gökdeniz (2017) ve Büyüközkan ve Vardaloğlu (2008)'ün çevre, yeşil yönetim ve yeşil yönetim uygulamaları konuları üzerine yaptıkları farklı alanlardaki çalışmalar incelenerek çevre sertifikası (5), enerji (3), atık madde (3), yönetim (4), malzeme (4), ulaşım (2) ve personel (2) başlıkları altında toplam 23 sorudan oluşan bir görüşme formu hazırlanmıştır. Bu formun oluşturulmasında alanında uzman akademisyenlerden yardım alınarak görüş ve önerileri doğrultusunda araştırmanın ölçüm aracı belirlenmiştir. Bu çerçevede Trabzon ilinin sınırları içerisinde yer alan 4 yıldızlı 16 konaklama işletmesinin üst düzey yöneticileri ile hazırlanan görüşme formu doğrultusunda birebir görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ancak bazı konaklama işletmesinin üst düzey yöneticileriyle 2021 pandemi şartlarından dolayı e-posta üzerinden veya telefon ile iletişim sağlanarak geri dönüşler alınmıştır.

Çalışma kapsamında görüşmeler 7 dakika sürmüş ve katılımcıların konuya ilişkin ek görüşlerinin de ifade edilmesine müsaade edilmiştir. Bununla birlikte katılımcıların izni doğrultusunda görüşmeler ses kayıt cihazı yardımıyla kaydedilerek eksik bilgi aktarımının engellenmesi amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra iki konaklama işletmesinin üst düzey yönetici ulaşılmadığından dolayı araştırma verileri 14 konaklama işletmesi üzerinden değerlendirilmiştir. Görüşmeler sonucunda elde edilen cevaplar sistematik hale getirilerek araştırma bulguları oluşturulmuş ve bulgular betimsel analizine tabi tutularak yorumlanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma 23 sorudan oluşan yarı-yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanan nitel veriler, betimsel analiz yöntemine tabi tutularak çözümlendirilmiştir. Betimsel analiz tekniğinde elde edilen veriler önceden belirlenmiş temalara göre özetlenebilir veya araştırmada kullanılan gözlem ve görüşme sürecinde cevap aranan sorulara veya faktörlere göre şekillendirilerek sunulabilir. Bununla birlikte bu analiz yönteminde, katılımcıların görüşlerinin yansıtılması adına doğrudan alıntılara yer verilmekte ve açık bir biçimde okuyucuya sunulularak betimlenmesi sağlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 239). Bu bağlamda, bu araştırmadaki temalar daha önceden ifade edilen; çevre sertifikası, enerji, atık madde, yönetim, malzeme, ulaşım ve personel olmak üzere 7 başlıktan oluşmaktadır. Analiz sürecinde temalara ilişkin veriler evet ve hayır şeklinde kodlanarak sunulmakta ve üst düzey yöneticilerde yapılan alıntılar ÜDY1, ÜDY2, ÜTY3...ÜDY14 şeklinde numaralandırılmaktadır. Verilerin analizinde, katılımcıların görüşlerine bağlı kalınmış ve doğrudan alıntılar yapılarak bulgular birlikte yorumlanmıştır. Özellikle görüşme formunda yer alan var mı, varsa bu/bunlar nedir?

sorularından dolayı katılımcıların görüşleri evet şeklinde ise yanıtlarının devamına yer vererek detaylandırılarak temalar altında açıklanmıştır.

Geçerlilik ve Güvenirlilik

Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenirliliğin sağlanmasında akla yatkınlık (çoklu geçerlilik), bireylerin deneyimlerine uygunluk, inandırıcılık, okunurluk ve güvenirlilik (kanıtlanabilirlik) koşullarının yerine getirilmesi beklenmektedir. Bu çerçevede araştırmanın literatürdeki bilgi birikimine katkı yapması, araştırma konusuna en uygun katılımcıların seçilerek yeni bakış açılarının sergilenmesi, katılımcıların görüşlerinin birebir verilerek okuyucuların görüşlerine sunulması ve araştırmacının bulgular ışığında vardığı sonuca nasıl ulaştığını açıkça ifade etmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 255). Dolayısıyla bu araştırmada söz konusu koşullar dikkate alarak hazırlanmış ve her bir kriter titizlikle çalışılmıştır.

BULGULAR

Araştırma Trabzon ilinde faaliyet gösteren 4 yıldızlı konaklama işletmesi üst düzey yöneticileri ile gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede 14 üst düzey yöneticiden yarı-yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla elde edilen veriler temalara yönelik oluşturulan tablolarla özetlenmiş ve devam niteliği taşıyan yanıtlar doğrudan alıntılarla verilerek betimsel analiz sonuçları desteklenerek yorumlanmıştır.

Araştırma kapsamında görüşlerine başvuru konaklama işletmelerinin üst düzey yöneticilerine ilk olarak yeşil yönetim kapsamında sahip oldukları çevre sertifikalarına yönelik sorular yöneltilmiş ve araştırmanın ilk teması olarak kabul edilen çevre sertifikalarına ilişkin bulgular Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Çevre Sertifikaları Temasına İlişkin Bulgular

Tema Soruları	Kodlama	
	Evet	Hayır
İşletmenizin herhangi bir çevre sertifikası var mı? Varsa nedir?	f	1
	%	7,14
İşletmenizde geri dönüşüm sistemi kullanıyor mu? Kullanılıyorsa bu sistem/sistemler nelerdir?	f	10
	%	71,43
İşletmenin atık yönetim sistemi var mı? Varsa nedir?	f	6
	%	42,86
Çevre denetim sistemi kullanılıyor musunuz?	f	1
	%	7,14
İşletme içerisinde çevre politikalarını belirleyen ayrı bir birim var mı? Varsa bu birim nasıl politikalar uyguluyor?	f	-
	%	-

Çevre sertifikaları teması kapsamında üst düzey yöneticilere ilk olarak “İşletmenizin herhangi bir çevre sertifikası var mı? Varsa nedir?” sorusu yöneltilmiş ve %92,86’sı çevre sertifikalarının olmadığı, %7,14’ü ise olduğu yönünde görüş belirtmiştir. Bu soruya evet yanıtı veren üst düzey yönetici ise “*işletmemizin Green Key (Yeşil Anahtar) ve Diversey temizlik ürünleri (su bazlı çevreye duyarlı) sertifikası bulunmaktadır, (ÜDY7).*” şeklinde açıklamıştır. Temaya ilişkin ikinci sorusu olan “İşletmenizde geri dönüşüm sistemi kullanıyor mu? Kullanılıyorsa bu sistem/sistemler nelerdir?” ifadesine üst düzey yöneticilerin %28,57’si hayır %71,43’ü evet yönünde görüş belirtmiştir. Bu bağlamda, geri dönüşüm sistemlerine ilişkin ifadelerden bazıları şu şekildedir:

“*Geri dönüşüm sistemi olarak işletmemizde atıklarımızı ayrıştırarak geri dönüşüme kazandırıyoruz. Cam, kâğıt, yağ, plastik olmak üzere. Onun haricinde kapsamlı bir geri dönüşüm sistemimiz bulunmamaktadır*” (ÜDY4)

“*Geri dönüşüm siteminde belediye sunduğu hizmetten yararlanıyoruz. Bizler otelimizdeki çıkan kâğıt, cam ve plastik atıkları ayrıştırarak geri dönüşümü sağlanması amacıyla teslim ediyoruz.*” (ÜDY5)

“Atık kâğıt sistemi ve kullanılan hijyenik solüsyonların doldurulmasında ve boşaltımında sarfiyatı engelleyecek sistem bulunmaktadır. Kullanılan kişisele hijyen ve genel temizlik solüsyonları yeniden doldurulabilir bu sayede atık üretimini azalmaktadır.” (ÜDY7)

“Geri dönüşüm sistemi olarak işletmemizde cam, plastik, kâğıt, bitkisel yağ olmak üzere atık maddeleri ayrıştırıyoruz ve geri dönüşümünü sağlıyoruz. Bunun dışında herhangi bir sistem kullanmıyoruz.” (ÜDY12)

Temaya ilişkin “İşletmenin atık yönetim sistemi var mı? Varsa nedir?” sorusuna ise katılımcıların birbirine yakın oranlarda görüş bildirdikleri (%42,86’sı evet, %57,14’ü hayır) görülmektedir. Bu bağlamda, atık yönetim sistemi kullanan üst düzey yöneticilerin ifadelerine bakıldığında söz konusu sisteme yönelik uygulamaların benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Bu ifadelerden bazıları ise şu şekildedir:

“Pil geri dönüşümü, kâğıt atık geri dönüşümü, plastik atık geri dönüşümü kullanılmakta ve organik gıdalar (ekmek, yağlar ve diğer organik gıdalar) ayrıştırılmaktadır.” (ÜDY7)

“Sistem denilecek kadar geniş bir hizmet olmasa da restoranlarımızda kullandığımızda bitkisel yağların atıklarını toplayarak Trabzon Belediyesi tarafından organize edilen sifıra atık projesi kapsamında atıklarımızı teslim ediyoruz. Bunun yanı sıra kâğıt, cam, metal, yemek artıkları, plastik gibi pek çok diğer atıkları da aynı şekilde toplayarak gerekli yerlere gönderiyoruz.” (ÜDY8)

“Çevre ve Orman Bakanlığının Çevre Kanunu gereğince bitkisel atık yağların kontrolü yönetmeliğini dikkate işletme bazından dikkate alarak 2014 yılından beri bitkisel atık yağ sözleşmesine sahibiz. Yönetim sistemi olarak bunu kullanmaktayız.” (ÜDY12)

Çevre sertifikaları temasına yönelik “çevre denetim sistemi kullanılıyor musunuz?” sorusuna ilişkin Tablo 1’e bakıldığında katılımcıların %92,86’sının hayır, %7,14’ünün ise evet yönünde görüş bildirdiği görülmektedir. Bu çerçevede söz konusu soruya evet yanıtını veren üst düzey yöneticiye ne tür bir çevre denetim sistemi tercih ettiklerinin belirtilmesi istendiğinde “Green Key sistemi kullanıyoruz ve her ay düzenli olarak denetlenmektedir, (ÜDY7)” şeklinde açıklamıştır.

Çevre sertifikaları temasının son sorusu olan “İşletme içerisinde çevre politikalarını belirleyen ayrı bir birim var mı? Varsa bu birim nasıl politikalar uyguluyor?” ifadesine ise katılımcıların tamamının olumsuz yönde fikir belirttikleri ancak bu konuda istekli ve girişimci olduklarına ilişkin açıklamalarda buldukları saptanmıştır. Bu ifadelere yönelik bazı açıklamalar ise şu şekildedir:

“...biz misafirlerimize şehrin kalabalığından uzak sessiz, sakin ve dinlenme odaklı bir hizmet sunmayı amaçlıyoruz. Bundan dolayı otelimiz doğa ile iç içe bir konumda yer almaktadır. Dolayısıyla bütün planımızda, projelerimizde doğanın sağlığını ve geleceğini ön planda tutuyoruz. Bu durumda hem otel olarak amacımızı desteklemiş oluyoruz hem de çevrenin yararını gözetmiş oluyoruz. Sonuçta doğa herkesin evi ve bu sorumlulukları yerine getirmeliyiz.” (ÜDY8)

“Bu konumdaki otellerde çevre çok önemli bir boyutta olsa da ayrı birim olmaz genelde. Bizler daha çok planladığımız etkinliklerde, ham madde kullanımında ya da atıkların doğaya verebileceği bir zararın engellemesine yönelik adımlar atıyoruz. Politikamız bu diyebiliriz.” (ÜDY9)

“Ayrı bir birlik olarak bir ekibimiz yok ancak etkin düzenlemelerinde çevrenin yararını göz önünde buluyoruz. Örnek olarak misafirlerimize yayla turları, doğa yürüyüşleri, bisiklet turları gibi kırsal aktiviteler sunuyoruz ve bu etkinliklerin uygulama zamanlarında gerekli uyarıları hem misafirlerimize hem de tur personellerimize bildiriyoruz.” (ÜDY14)

Çevre sertifikaları temasına ilişkin sorulara üst düzey yöneticilerin belirttiği görüşler dikkate alındığı genel olarak büyük bir eksiliğin olduğu görülmektedir. Bununla birlikte söz konusu hususta hem konaklama işletmelerinin yönetiminin yetersiz kaldığı hem de turizm sektörü politika yapıcılarının uygulamalarının kapsamlı olmadığını söylemek mümkündür. Nitekim Çelik ve arkadaşlarının 2021 yılında Mardin ve alt bölgelerinde yer alan otellerin çevreye duyarlılığını tespit etmek amacıyla yaptıkları araştırmalarında, otel sınıflandırmalarına göre çevre politikalarını incelediklerinde 4 ve 5 yıldızlı işletmelerin çevreye duyarlılığının diğer otel türlerine göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Çelik vd., 2021: 89-90). Bu bağlamda, özellikle Karadeniz Bölgesi'nde yer alan ve zengin yeşilliklere sahip olan Trabzon'daki 4 yıldızlı konaklama işletmelerinin yeşil yönetimin en önemli konularından biri olan çevre uygulamaları konusunda, Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nden daha yüksek bir performans sergilemesi beklenmektedir. Dolayısıyla bu durum sürdürülebilir turizm, yeşim yönetim ve çevre bilinci bakımından Trabzon'daki 4 yıldızlı konaklama işletmelerinin dikkate alarak düzenlemesi yapması gerektiğinin büyük bir göstergesidir.

Üst düzey yöneticilerin görüşlerine sunulan bir diğer husus yeşil yönetim uygulamalarından biri olan enerjinin kullanılması, tasarruf edilmesi ve yönetilmesine ilişkin uygulamış oldukları planlar ve programlardır. Buradan hareketle Tablo 2'de konaklama işletmelerinin üst düzey yöneticilerine enerji teması kapsamında yöneltilen sorular ve bu sorulara yönelik elde edilen bulgular yer almaktadır.

Tablo 2. Enerji Temasına İlişkin Bulgular

Tema Soruları		Kodlama	
		Evet	Hayır
Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı ile ilgili düşünceleriniz nelerdir ve çalışmalarınız var mı? Varsa nelerdir?	f	6	8
	%	42,86	57,14
İşletmenizin enerji israfını engelleyici tedbirleri var mı? Varsa nelerdir?	f	14	-
	%	100,0	-
Enerji tasarrufu kullanımı ile ilgili çalışmalarınız var mı? Varsa nelerdir?	f	9	5
	%	64,29	35,71

Enerji teması kapsamında üst düzey yöneticilere ilk olarak “Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı ile ilgili düşünceleriniz nelerdir ve çalışmalarınız var mı? Varsa nelerdir?” sorusu yöneltilmiş ve %57,14'ünün hayır, %42,86'sının ise evet yönünde görüş belirttiği tespit edilmiştir. Yenilenebilir enerji kullanımına yönelik olumlu yönde fikir belirten üst düzey yöneticilerinin tamamının aktif olarak güneş enerjisinden yararlandıkları görülmüştür. Bu bağlamda, söz konusu soruya yönelik bazı destekleyici ifadeler şu şekildedir:

“Genel olarak verimli olarak kullanamıyoruz ancak güneş enerjisinden yararlanıyoruz. Ondan da şu şekilde faydalanıyoruz, odalarda sıcak su sağlamaya yetmiyor ancak, bahçenin kenarlarında aydınlatmalar var ve güneş enerjisi sayesinde geceleri ışık veriyorlar. Böylelikle fazlada elektrikte harcamamış oluyoruz.” (ÜDY6)

“İşletmenin ihtiyaç duyduğu tüm sıcak su güneş enerji sistemi ile sağlanmaktadır. Ayrıca elektrikli araçlar için güneş enerji sisteminden yararlanılarak şarj istasyonu bulunmaktadır.” (ÜDY7)

“Yenilenebilir enerji kaynakların oldukça kurtarıcı bir kaynak olduğunu düşünüyoruz. Daha açık bir ifade ile güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi ve diğerleri birçok açıdan hem doğaya hem de bizlere kolaylıklar sağlıyor. Örneğin bizim şehrimizde dört mevsim de yaşanıyor ve bu durum kesinlikle fırsata dönüştürülebilir. Bizler ise bu kaynaklardan şu şekilde destek oluyoruz ve yararlanıyoruz; otel çalışanları için ayrılan odalarımızda güneş enerjisini ısıya dönüştürerek kullanmaktayız, restoranımızın dış bahçesindeki ve otel odalarının balkonundaki ışıklamalarımızda güneş enerjisinden yararlanıyoruz.” (ÜDY8)

İşletmelerdeki enerji kullanımına ilişkin “İşletmenizin enerji israfını engelleyici tedbirleri var mı? Varsa nelerdir?” sorusuna katılımcıların tamamın olumlu yönde fikir belirttikleri görülmektedir (Tablo 2). Bu çerçevede enerji tasarrufuna yönelik üst düzey yöneticilerin işletmelerde aldıkları bazı uygulama örnekleri şunlardır:

“...gereksiz kullanımın önüne geçmek için harekete duyarlı ışıklandırmalar kullanıyoruz.” (ÜDY3)

“Fazladan enerji harcamamaya dikkat ediyoruz. Özellikle harekete duyarlı ışıklandırmalarımız mevcut, onunla birlikte odalarımızda gereksiz kullanımı engellemek için elektrik katları kullanıyoruz. Bunun dışında kullandığımız demirbaşların bakımını ve onarımını sıklıkla kontrol ediyor ve olası durumların önüne geçmeye çalışıyoruz.” (ÜDY5)

“Genel olarak otelimizde kullanılan teknolojik ürünler olsun, ısıtma soğutma sistemlerimiz olsun hepsi fazla enerji kullanımını durduracak şekildedir. Onun dışında hemen hemen her bölümde (odalar, lavabolar, lobi, sauna, spor salonu), enerji kullanımı le ilgili bilgilendirici kartlar kullanılmaktadır. Böylelikle misafirlerin dikkatini çekmeyi ve daha bilinçli bir kullanımı hedefliyoruz.” (ÜDY9)

Enerji temasına yönelik hazırlanan “Enerji tasarrufu kullanımı ile ilgili çalışmalarınız var mı? Varsa nelerdir?” ifadesine katılımcıların %64,29’u evet, %35,71’i ise hayır yönünde görüş belirtmişlerdir. Bu sonu göre üst düzey yöneticilerin işletmelerde enerji israfını engelleyici yöntemlere enerji tasarrufu sağlayan uygulamalardan daha pozitif yaklaştığı görülmektedir. Üst düzey yöneticilerin enerji tasarrufuna ilişkin bazı açıklamaları ise şu yöndedir:

“Enerjide yüksek giderlerden kaynaklı zaten kontrollü bir harcama sergilemeye çalışıyoruz. Biz ısıtmada katı yakıt (kömür) ve soğutma ise elektrikten yararlanıyoruz. Bundan dolayı enerjide tasarruf sağladığımız söylenebilir.” (ÜDY4)

“Enerji tasarrufu ile ilgili personel eğitimleri verilmektedir.” (ÜDY7)

Yeşil yönetim uygulamaları kapsamında değerlendirilen enerji temasına yönelik üst düzey yöneticilerin görüşlerine bakıldığında, yenilenebilir enerji konusunda bilgi eksikliğinin dışında hava koşullarından kaynaklı sınırlı kullanım imkânlarının olduğu ifade edilmiştir. Özellikle Trabzon’daki iklimden kaynaklı sorunları bir üst düzey yönetici; “güneş enerjisi paneli kullanmaya başlamıştık çevre ve işletme yararını gözetmek adına ancak ve gerekli (ihtiyaç) olan ısı değerlerine hava koşulları nedeniyle ulaşamadık, bu durumla ilgili daha önceden yatırım fikirleri ürettik ancak ölü yatırım dediğimiz durumla karşılama oranımız yüksek olduğundan eski sisteme geri döndük, (ÜDY5)” ifadeleri ile açıklamıştır. Bunun yanı sıra enerji israfı ve tasarrufuna yönelik uygulamalarda ise ortalamanın üstünde bir performans sergilediklerini söylemek mümkündür.

Araştırmanın üçüncü teması olan atık madde kullanımına ve denetimine yönelik bulgulara Tablo 3’te yer verilmektedir. Bu bağlamda, atık madde temasının ilk sorusu olan “Kuruluşunuz atık üretim denetimi yapıyor mu?” ifadesine katılımcıların %85,71’inin evet, %12,29’unun ise hayır yönünde fikir belirttiği tespit edilmiştir. Buna göre konaklama işletmeleri üst düzey yöneticilerinin atık üretimi denetimi kapsamında uyguladıkları planların bazıları şu şekildedir:

“Kendi işletmemizin bir sistemi değil ama belediye tarafından sağlanan atık denetimi, kontrolü ve toplaması sistemine dâhiliz ve belirli aralıklarda teslimlerinizi ve kontrollerimizi sağlıyoruz.” (ÜDY1)

“İşletmemizin böyle bir denetim ağı yok ancak bizim ayrıştırdığımız atık maddeler belediye ve anlaşmalı olduğumuz özel firmalar tarafından belirli periyotlarda teslim alınıyor.” (ÜDY4)

Tablo 3. Atık Madde Temasına İlişkin Bulgular

Tema Soruları		Kodlama	
		Evet	Hayır
Kuruluşunuz atık üretim denetimi yapıyor mu?	f	12	2
	%	85,71	14,29
İşletmenizde atık sular arıtma yapılarak tahliye ediliyor mu?	f	2	12
	%	14,29	85,71
İşletmenizde atık suların tekrar kullanımı mümkün mü? Mümkünse nerelerde kullanılıyor?	f	-	14
	%	-	100,0

Atık madde temasına ilişkin üst düzey yöneticilere sunulan “işletmenizde atık sular arıtma yapılarak tahliye ediliyor mu?” sorusuna katılımcıların 14,29’u evet %85,71’i hayır yönünde görüş belirttiği görülmektedir. Atık suların denetimi konusunda bilgi sahibi olan ve belirli bir denetim sistemine sahip üst düzey yöneticiler ise yönetim şekillerini şu şekilde açıklamaktadırlar:

“Atık sular filtrelenerek kanalizasyon sistemine dahil edilmektedir.” (ÜDY7)

“Şu şekilde bir çalışmamız var atık mutfak, sauna, duş gibi genel su giderlerimizde donanımlı sistemler ve filtreler kullanıyoruz.” (ÜDY9)

Tablo 3’te atık madde temasının son sorusu olan “İşletmenizde atık suların tekrar kullanımı mümkün mü? Mümkünse nerelerde kullanılıyor?” ifadesine ise katılımcıların tamamının olumsuz yönde görüş bildirdikleri saptanmıştır. Bunun yanı sıra üst düzey yöneticilerin çoğu söz konusu soruya yönelik “*yok, böyle bir şey nasıl mümkün olabilir bilmiyorum, (ÜDY6)*” şeklinde benzer ifadelerle geri dönüş bildirmişleridir. Buradan hareketle işletmelerin üst düzey yöneticilerinin izlediği politikalarda atık madde denetimine yönelik önemli bir eksikliğin saptanmasının yanı sıra sürdürülebilir kaynak kullanımına ilişkin ciddi bir bilgi yetersizliğinin olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun hem işletme açısından hem çevre açısından hem de hitap ettiği pazar profili açısından oldukça engelleyici bir durum olduğunu ifade etmek mümkündür. Nitekim çevresel duyarlılığın ve kaygının çevre yanlısı otellerde kalma niyeti üzerine etkisini, su ve atık yönetiminde kullanılan teknolojilerin aracılığıyla inceleyen Doğan ve arkadaşları, otellerde su ve atık yönetimine verilen önem ile çevre dostu otelde kalma niyeti arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir (Doğan vd., 2022: 81-82). Dolayısıyla düzenlenen etkinliklerde doğal kaynakların sıklıkla yararlanan Trabzon’daki otel işletmelerinin pazar profili, müşteri memnuniyeti, sürtülebilir kaynak kullanımı ve işletme verimliliği gibi birçok etkenden dolayı atık yönetimine dikkat etmesi gerektiğini söylemek mümkündür.

Tablo 4’te araştırmanın yönetim temasına ilişkin sorular ve bu sorulara yönelik elde edilen bulgular yer almaktadır. Yönetim temasının ilişkin üst düzey yöneticilere ilk olarak “Yıllık bütçenizde çevreyle ilgili harcamalarınız var mı? Varsa nelerdir?” sorusu yöneltilmiş ve katılımcıların %21,43’ünün evet %78,57’sinin ise hayır yönünde görüş bildirdiği neticesine varılmıştır. Bu sonucun ortaya çıkmasına yönelik bazı üst düzey yöneticilerin görüşleri şu yöndedir:

“Dönemsel olarak para kazanan işletmeler olduğumuzdan dolayı kendimizi zor döndürüyoruz. Durum bu iken çevre için ayrıca bir bütçe ayırarak aksiyon almamız mümkün değil.” (ÜDY4)

“Kısıtlıda olsa çevre yönetimi ile ilgili bütçe ayrılmaktadır. Özellikle peyzaj düzenlemesi ve otel etrafındaki çöp kutuları otelimiz tarafından sağlanmıştır takibi otel tarafından yapılmaktadır.” (ÜDY7)

“Her yıl kullanılan güneş panellerinin denetimini yapılması ve olası problemlerin iyileştirmesi için belli bir bütçe ayırmaktayız. Onun dışından ekstra bir miktar ayrılmıyor.” (ÜDY8)

Tablo 4. Yönetim Temasına İlişkin Bulgular

Tema Soruları	Kodlama	
	Evvet	Hayır
Yıllık bütçenizde çevreyle ilgili harcamalarınız var mı? Varsa nelerdir?	f	3
	%	21,43
İşletmeniz çevreye duyarlı teknolojiler kullanıyor mu? Kullanıyorsa nelerdir?	f	9
	%	64,29
İşletmenizin çevreyle ilgili Ar-Ge çalışması veya yatırımları var mı? Varsa nelerdir?	f	4
	%	28,57
Çevreye duyarlı proje hazırlıklarınız var mı? Varsa nedir/nelerdir?	f	2
	%	14,29

“İşletme olarak doğanın içinde bulunmaktayız ve onun korunması içinde elimizden geleni yapma sorumluluğu hissetmekteyiz. Bunun için kuruluşumuzdan itibaren belli yatırımlarımız bulunmaktadır.” (ÜDY12)

“İşletmeniz çevreye duyarlı teknolojiler kullanıyor mu? Kullanıyorsa nelerdir?” sorusuna katılımcıların %64,29’unun evet, %35,71’inin ise hayır yönünde görüş bildirdiklerine tespit edilmiştir. Konaklama işletmelerinde çevreye duyarlı teknoloji kullanımında üst düzey yöneticilerin benzer uygulamalara yöneldiği görülmekte ve bu uygulamalara şunlar örnek verilmektedir:

“Odalarda lobilere yer alan ısıtma ve soğutma sistemlerinde ve mutfak, çamaşırhane, bulaşıkhan ve spor salonunda yer alan makinelerimizde çevre dostu ürünler kullanıyoruz.” (ÜDY1)

“Ekipmanlarımızın çoğu a⁺⁺ ürünlerdir ve çevre dostu olma özellikleri bulunmaktadır. Örnek olarak kullanılan bulaşık ve çamaşır makilerimiz, mutfak kullandığımız elektrikli aletler, spor salonu ve saunada kullanılan ekipmanlar ve klimalarımız gibi birçok ürünümüz çevreye duyarlıdır ve aynı zamandan enerji tasarrufu da sağlarlar.” (ÜDY5)

“İşletmemizde akıllı termostatla bulunmaktadır. Bunlar ısınma ve iklim koşullarında küresel ısınmayı engellemektedir.” (ÜDY12)

Yönetim temasına ilişkin hazırlanan “İşletmenizin çevreyle ilgili Ar-Ge çalışması veya yatırımları var mı? Varsa nelerdir?” sorusuna katılımcıların %28,57’si evet, %71,43’si ise hayır yönünde görüş belirtmişlerdir. Bu bağlamda soruya evet yanıtını veren üst düzey yöneticilerin ifadeleri şu şekildedir:

“Bu yıl otel ve otelin çevresine (3 km) belediye izin alıp çöp konteynırları yerleştirdik. Bu bölgedeki kirliliğin önüne geçmek için yaptığımız bir projeydi.” (ÜDY5)

“Kâğıt kullanımını azaltmak için geliştirilen mobil uygulama sayesinde tüm c/in c-out işlemleri, sipariş işlemleri uygulamadan sağlanmaktadır. Bu sayede karbon ayak izi düşürülmesi amaçlanmaktadır.” (ÜDY7)

“Yatırım olarak sayılacak bir geniş panellerimiz var. Bununla birlikte çevreye duyarlı teknoloji aletleri diğer sıradan ürünlere göre daha pahalı. Otelimizin bu durumdaki tercihi de bir yatırım sayılabilir.” (ÜDY8)

Temaya ilişkin son soru olan “Çevreye duyarlı proje hazırlıklarınız var mı? Varsa nedir/nelerdir?” ifadesine katılımcıların %14,29’unun evet, %85,71’inin ise hayır yönünde fikir belirttikleri görülmektedir (Tablo 4). Bu bağlamda, çevreye duyarlı proje gerçekleştiren iki üst düzey yöneticinin ifadeleri şu şekildedir:

“Çevre konusundan söyle bir düşüncemiz var, bulunduğumuz konuma özgü ağaçlandırma çalışmaları yapmayı düşünüyoruz. Henüz düşünce aşamasındayız ama yeni sezon açılmadan önce böyle fikrimizi gerçekleştirmek istiyoruz. Özellikle de ülkemizdeki son durumlara karşı bir sorumluluk olarak ve çevreye bir katkı sağlamak adına. Bunun birlikte yıl otel ve otelin çevresine (7km) belediyen izin alıp çöp konteynurları yerleştirdik. Bu bölgedeki kirliliğin önüne geçmek için yaptığımız bir projeydi bu.” (ÜDY5)

“Otelde kâğıt kullanımı azaltmak, elektrik harcayan cihaz vb. kullanımı azaltmak, iletişimi sürekli açık halde tutup tüm istek ve şikâyetlere anında cevap verebilmek için mobil uygulamamız geliştirilmektedir. Eko-etiket ürün ve hizmetler için proje hazırlığı yapılmaktadır.” (ÜDY7)

Yönetim temasına yönelik elde edilen bulgulara bakıldığında, konaklama işletmelerinde özellikle çevresel faaliyetlere yönelik ek bir bütçenin ayrılmadığı ve belirtilen görüşler ışığında bu konuya üst düzey yöneticilerin yeterince pozitif bir yönelim sergilemediği görülmektedir. Bunun yanı sıra özellikle geleceğe yönelik yatırımların ve araştırma geliştirme çalışmalarının arka planda kaldığı ve yeterince önemsenmediği gözlemlenmektedir. Dolayısıyla yeşil bir yönetim anlayışından oldukça uzak olan bu tutumun uzun vadede işletmelere doğrudan ve dolaylı yoldan sorun yaratacağını söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra son zamanlarda konaklama işletmelerinde sıklıkla kullanılan bilgi ve iletişim teknolojilerinin çevreye olumsuz etkilerinin azaltılması ve çevre dostu bir yaklaşımın sağlanması için en önemli çözümün yeşil bilişim olduğunun vurgulanması (Akın, 2022: 182) dikkate alındığında yönetim konusunda üst düzey yöneticilerin bilgilendirilmesinin büyük bir önem arz ettiği söylenebilir.

Konaklama işletmelerinde yeşil yönetim kapsamında incelenen bir diğer konu hizmet sunumunda kullanılan malzemeler ve bu malzemelerin çevreye karşı olan geri dönüşleridir. Bu doğrultuda kullanılan ekipmanların materyalleri dikkate alınarak hazırlanan malzeme temasına ilişkin sorular ve sorulara ilişkin elde edilen veriler Tablo 5’te yer almaktadır.

Tablo 5. Malzeme Temasına İlişkin Bulgular

Tema Soruları	Kodlama		
	Evet	Hayır	
Ürün veya hizmetlerinizde eko-etiket kullanılıyor mu?	f	2	10
	%	14,29	71,43
Odalarda ve/veya lobide geri dönüşüm malzemeleri kullanıldı mı/kullanılıyor mu?	f	3	11
	%	21,43	78,57
Havlu, çarşaf, perde vb. ürünleriniz organik madde (keten vb.) içeriyor mu?	f	1	13
	%	7,14	92,86
Tek kullanımlık ve plastik ürün tüketimi ile ilgili ne düşünüyorsunuz / İşletmeniz bu konuda nasıl bir yol izliyor?	f	14	-
	%	100,0	-

Tablo 5’te yer alan “ürün veya hizmetlerinizde eko-etiket kullanılıyor mu?” sorusuna katılımcıların %14,29’unun evet, %71,43’ünün ise hayır yönünde fikir belirttikleri görülmektedir. Eko etiket kullanımına yönelik olumsuz görüş bildirenlerin tamamın bu konuda bilgisini olmadığını ifade etmesinin yanı sıra evet yanıtını veren üst düzey yöneticilerinin ise detaylı görüşleri şu şekildedir:

“Bulaşıkhanede ve çamaşır hanede kullanılan makinelerimde ekolojik duyarlı niteliktedir.” (ÜDY1)

“Otelin tamamında kullanılan deterjanlar ve sıvı sabunlar, odalarımızda misafirlerimize sunduğumuz şampuanla, duş jelleri gibi birçok madde eko etikete sahiptir.” (ÜDY8)

Malzeme temasına ilişkin üst düzey yöneticilere yöneltilen “odalarda ve/veya lobide geri dönüşüm malzemeleri kullanıldı mı/kullanılıyor mu?” sorusuna katılımcıların yalnızca

%21,43'ünün evet yönünde görüş bildirdiği tespit edilmiştir. Buradan hareketle belirtilen görüşler şu şekilde ifade edilmektedir:

“Odalarda değil ama lobide kullandığımız ışıklandırmalar geri dönüşümü sağlanan materyallerden oluşturularak yapıldı. Aynı şekilde otelin tamamında geri dönüşümden sağlanan kalemler kullanılmakta.” (ÜDY5)

“Kullanılan kâğıt ve plastik malzemeler (kalem, bloknot, tahta karıştırıcı, hijyen çöpü poşetleri, çöp poşetleri, çöp kutuları vb.) geri dönüştürülmüş ürünlerden üretilmektedir.” (ÜDY7)

“Lobinin dekorasyonunda kullanılan birçok ürün geri dönüşüm ürünleridir.” (ÜDY8)

Temaya ilişkin hazırlanan “Havlu, çarşaf, perde vb. ürünleriniz organik madde (keten vb.) içeriyor mu?” sorusuna ise katılımcılardan sadece bir tanesinin olumlu yönde fikir belirttiği görülmektedir. Bu bağlamda, söz konusu üst düzey yönetici; *“Otelde kullanılan keten takımlar (havlu, çarşaf, yastık kılıfı, nevresim,) tamamen organik ve TR üretimidir. Perdeler, battaniyeler, yastıklar, halılar viskoz ve pamuk karışımıdır (ÜDY7).”* şeklinde malzemeye yönetimine ilişkin çevresel duyarlılık örneklerini detaylıca açıklamıştır. Bunu ek olarak son malzeme temasının son sorusu olan “Tek kullanımlık ve plastik ürün tüketimi ile ilgili ne düşünüyorsunuz / İşletmeniz bu konuda nasıl bir yol izliyor?” ifadesine katılımcıların tamamın benzer şekillerde yanıtlar verdiği görülmüştür. Özellikle 2021 yılı pandemi koşullarından kaynaklı konaklama işletmelerinde devlet kontrolünün olmasının üst düzey yöneticilerinin tek atımlık malzeme ve plastik ürün kullanımına karşı fikirlerine yansıdığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, söz konusu soruya ilişkin üst düzey yöneticilerini birkaçının ifadesi şu şekildedir:

“Kullanılmasının doğaya karşı zararlı olduğunu farkındayız ve elimizden geldiğince bu konu hakkında tüketimimize dikkat ediyoruz.” (ÜDY2)

“İşletme olarak böyle bir tüketimi en az mertebede tutmaya çalışıyoruz. Daha açık olursak odalarda ve restoranda kâğıt ve plastik bardak kullanmıyor cam ve seramik tercih ediyoruz. Plastik tabak çatal kaşıktaki kesinlikle kullanmıyoruz. Onun dışına plastik tüketimini minimum tutmaya çalışıyoruz. Ek olarak pipet, kamış kullanımı çok azdır, onun yerine bardak servisini daha uygun buluyoruz.” (ÜDY6)

“Pandemi döneminde alınan kararlardan dolayı kullanmak zorunda kalmıştık ama sezonun sonralarına doğru vaka sayısındaki düşme ve müşterilerin yoğunluğunun azalması ile eski düzenimiz olan cam bardak, çelik kaşık çatal düzenimize geri döndük. İşletme olarak eski yıllardan beri çok fazla tek kullanımlık ürünleri kullanmıyoruz. Hem maliyet açısından hem de çevre açısından dezavantaj olduğunu düşünüyoruz.” (ÜDY14)

Malzeme kullanıma yönelik üst düzey yöneticilerin görüşleri doğrultusunda bakıldığında, geri dönüşümden sağlanan malzeme kullanımında fırsat yaratmadıkları ve işletmelerde kullanılan materyallerin bilgileri açısından yeterli bilgiye hâkim olmadıkları görülmektedir. Özellikle son yıllarda geri dönüşüm sistemleri sayesinde yeniden kullanıma kazandırılan birçok araç ve gereçler konusunda ilgisiz olduklarını söylenebilir. Bu durumu konaklama işletmelerinin üst düzey yöneticilerinin yeşil yönetim, yeşil malzeme ve sürdürülebilirlik konularında eğitim eksikliklerinin bir göstergesi olarak da kabul etmek mümkündür.

Araştırma kapsamında görüşlerine başvuru konaklama işletmelerinin üst düzey yöneticilerine yeşil yönetim kapsamında sahip oldukları ulaşım sistemlerine yönelik sorular yöneltilmiş ve bunlara ilişkin bulgular Tablo 6'da sunulmuştur. Bu bağlamda, temanın ilk sorusu olan “İşletmenizin sağladığı ulaşım imkânlarında çevre yararı gözetiliyor mu ve ne sıklıkla kullanılıyor? Gözetiliyorsa neler?” ifadesine katılımcıların sadece %28,57'sinin evet

yanıtını verdiği %71,43'ünün ise hayır yönünde görüş belirttiği saptanmıştır. Buna göre olumlu ifade belirten üst düzey yöneticilerin bazı açıklamaları şu şekildedir:

“İşletmemizin sağladığı bir ulaşım imkânı yok ancak ilerleyen dönemlerde işletme olarak elektrikli şarj istasyonu yatırımı yapmayı düşünüyoruz ve bununla ilgili ufaktan çalışmalara başladık.” (ÜDY4)

“İmkânlarımız var ama bu konuyla ilgili bir çalışmamız olmadı. Açıkçası pek de bir bilgim yok.” (ÜDY5)

“Bu konuda şunu söyleyebilirim, otelimizde kullandığımız araç modeli zaten çevreye duyarlılık konusundan oldukça duyarlı inovasyonlar yapmaktadır. Onun dışında arabalarımızın bakımlarını eksik etmeden, bütün temizliklerini yapmaktayız.” (ÜDY8)

“Motorlu araçların doğaya zararlı olduğunu bizlerde farkındayız ancak henüz bunun iyi çapta bir ikamesi yok. Bizler araçlarımızın bütün kontrollerini zamanında ve eksiksiz bir şekilde yapıyoruz böylece olması gerekenden daha büyük bir zararın önüne geçiyoruz.” (ÜDY9)

Tablo 6. Ulaşım Temasına İlişkin Bulgular

Tema Soruları		Kodlama	
		Evet	Hayır
İşletmenizin sağladığı ulaşım imkânlarında çevre yararı gözetiliyor mu ve ne sıklıkla kullanılıyor? Gözetiliyorsa neler?	f	4	10
	%	28,57	71,43
Dağıtım araçlarına sahip misiniz? Dağıtım araçlarında hangi yakıt türü kullanılıyor?	f	10	4
	%	71,43	28,57

Ulaşım temasına yönelik hazırlanan “Dağıtım araçlarına sahip misiniz? Dağıtım araçlarında hangi yakıt türü kullanılıyor?” sorusuna katılımcıların %71,43'ünün evet %28,57'sinin ise hayır şeklinde görüş belirttiği saptanmıştır. Bunu ek olarak evet diyen üst düzey yöneticilerin %40'ı dizel %60'sı ise benzin kullandıklarını ifade etmişlerdir. Bu çerçevede yakıt kullanımı konusunda konaklama işletmeleri yöneticilerinin bilgi ve plan yetersizliğini söylemek mümkündür. Özellikle turizm sektörünün çevreye olan yararı kadar zararının da kabul edildiği bu hususta, motorlu dağıtım araçlarının yakıt tüketiminden kaynaklı oluşan hava kirliliğinin azaltılması için emisyon denetiminin yapılması, gerekli filtrelerin kullanılması ve kaliteli yakıt türlerinin tercih edilmesi büyük önem arz etmektedir (Özdemir ve Tuna, 2016: 82).

Yeşil yönetim uygulamalarının hayata geçilmesinde ve uygulanmasındaki kilit nokta eğitim olarak görülmekte ve herkes tarafından kabul edilmektedir. Dolayısıyla her açıdan çevreyle olan ilişkisi önem arz eden konaklama işletmelerinde de bu durum ilk olarak çalışanlardan başlamaktadır. Bu bağlamda, araştırmanın son teması personele yönelik çevre kapsamında verilen eğitimlerden ve gösterilen tutumlardan oluşmaktadır. Tablo 7'de personel temasına yönelik oluşturulan sorular ve bu sorularla ilişkin elde edilen veriler yer almaktadır. Buna göre söz konusu temanın ilk sorusu olan “İşletme çalışanlarına çevreye duyarlılık eğitimi veriliyor mu/verildi mi? Nelerdir?” ifadesine katılımcıların %21,43'ünün evet, %78,57'sinin ise hayır yönünde görüş bildirdiği saptanmıştır. Bu sonuç çevre odaklı konaklama işletmeleri için ortalamanın oldukça altında kalan ve iyileştirilmesi büyük önem arz eden bir konudur. Bunun yanı sıra evet yönünde görüş bildiren üst düzey yöneticilerin ifadeleri şu şekildedir:

“Çevre yararının da içinde olduğu hijyen eğitimi veriliyor personellerimize. Daha çok hijyen ağırlıklı olsa da mutlaka çevrenin önemine de değiniliyor.” (ÜDY3)

“Bu sene gerçekleştirmektik ama seneye bir çevre eğitimi ve hijyen eğitimi vermeye düşünüyoruz. Çünkü gelen misafirlerimizin çevrenin sürdürülebilirliğine karşı oldukça ilgili

olduğunu fark ettik. Bundan dolayı çalışanlarımızı da aynı duyarlılıkta eğitmek istiyoruz.” (ÜDY5)

“Tüm personele çevreye karşı duyarlı olmaları için atık yönetimi, enerji tasarrufu vb. eğitimler verilmektedir. Özellikle kat hizmetleri ve yiyecek içecek departmanına atık ayrıştırma, su tasarrufu, temizleme solüsyonu kullanımı için özel eğitimler verilmektedir.” (ÜDY7)

Tablo 7. Personel Temasına İlişkin Bulgular

Tema Soruları		Kodlama	
		Evet	Hayır
İşletme çalışanlarına çevreye duyarlılık eğitimi veriliyor mu/verildi mi? Nelerdir?	f	3	11
	%	21,43	78,57
İşletme çalışanları çevreye karşı olumsuz bir durumla karşılaştıklarında tepki gösteriyorlar mı? Böyle bir durumla karşı karşıya kaldıklarında ne tür tepkiler göstermektedirler?	f	14	-
	%	100,0	-

Temaya ilişkin hazırlanan “İşletme çalışanları çevreye karşı olumsuz bir durumla karşılaştıklarında tepki gösteriyorlar mı? Böyle bir durumla karşı karşıya kaldıklarında ne tür tepkiler göstermektedirler?” sorusuna katılımcıların tamamı olumlu yönde görüş bildirdikleri tespit edilmiştir. Bu bağlamda, birbirlerine oldukça benzer ifadeler belirten üst düzey yöneticilerin bazı açıklamaları şu yöndedir:

“Oldukça ilgililerdir. Çevremize çöp konteynırı kazandırmamızın sebebi çalışanlarımızdır. Çöplerin çevreye verdiği kirliliğe bir tepki olarak bizlere fikirlerini söylediler ve bizlerde aksiyon aldık.” (ÜDY5)

“Çöplerini yere atan misafirlerimizi her zaman personelimiz uygun bir dil ile uyarır ve gerekli düzenlemeleri yaparlar.” (ÜDY6)

“Tüm personelimiz çevreye karşı olumsuz bir durumla karşılaştığında kendi aralarında olsun misafire karşı olsun nazikçe uyarılmaktadır. Özellikle departman amirleri işgörenleri sürekli takip ettiği için zamanla işgörenlerin çoğundan çevreye karşı hassas tutum ve davranışlar gelişmiştir. Sigara için personelimiz sigara içme alanı dışında sigara içmekten vazgeçerek izmaritleri geri dönüşüme atmakta oldukça hassas davranmaktadır. Personelimiz evlerinde kullandığı pilleri ömürleri bitince toplayıp otelimizin pil toplama kutularına atmaktadırlar.” (ÜDY7)

Konaklama işletmelerinde yeşil ve çevreci bir anlayışı benimsemek ve devamlılığına katkıda bulunmak için personel eğitimi, sürdürülebilir turizmin uygulamalarından biri olarak kabul edilmekte ve turizm çıktısının kalitesini iyileştirdiği ifade edilmektedir (Pelit vd., 2015: 46). Bu bağlamda, yeşil yönetim çerçevesinde değerlendirilen personel temasına ilişkin Tablo 7’deki verilere bakıldığında üst düzey yöneticilerin çevre hakkında personeli bilgilendirme ve eğitim verme konusunda eksik kaldıklarını söylemek mümkündür. Bu doğrultuda Akdemir’in 2019 yılında kış turizm merkezlerinin çevreye duyarlılığını ve yaklaşımlarını incelediği bir araştırmasında, işletmeler tarafından personele sunulan çevre eğitimlerinin, seminerlerin ve çevreyle ilgili yapılan faaliyetlerin oldukça fazla olduğu sonucuna varmıştır (Akdemir, 2019: 12). Dolayısıyla araştırmanın bulgularının tam tersi yönünde olan bu sonuç Trabzon’daki 4 yıldızlı konaklama işletmelerinin personellerine çevreye duyarlılık eğitimi verme ve geleceğe yönelik yatırımlar yapma konusunda yetersiz olduğunu göstermektedir.

Yeşil yönetim ve yeşil yönetim uygulamaları üzerine 4 yıldızlı konaklama işletmelerinin üst düzey yöneticilerinin görüşleri genel olarak değerlendirildiğinde, enerji ve atık madde temalarında ortalamanın üstü bir tutum sergiledikleri ve imkânlar dâhilinde birçok uygulamayı hayata geçirdikleri görülmektedir. Özellikle yenilenebilir enerji kaynaklarından biri olan güneş enerjisinden iklim şartlarından kaynaklanan engellere rağmen farklı kullanım alanlarında uygulamalar gerçekleştirerek sürdürülebilir kaynak kullanımını destekledikleri

gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra enerji kullanımını iyi bir şekilde yönetebilmek ve israfi engellemek adına işletmelerinde gerekli önlemleri aldıklarını ve enerji denetimi konusunda geliştirmekte olan bir ilerleme gösterdiklerini söylemek mümkündür.

Öte yandan araştırmanın diğer temaları olan çevre sertifikaları, çevre yönetimi, malzeme kullanımı, ulaşım imkânları, personel eğitimi ve davranışları konularında hem bilgi hem de planlama açısından yetersiz oldukları görülmektedir. Buna ek olarak araştırmanın gerçekleştirildiği şehirde göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu temalara ilişkin üst düzey yöneticilerin özellikle bilgi ve eğitim bakımından eksik yönlerinin olması gelecekte kaynak kullanımında büyük sorunların yaşanabilme ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Nitekim çevreye karşı duyarlılığın ve uygulamaların artırılması, doğal ve kültürel kaynakların korunması veya iyileştirilebilmesi için bilinçli üreticiler ve tüketicilerin varlığına olan ihtiyacın günden güne arttığı düşünülürse, elde edilen sonucun ileride istenmeyecek tablolara sebebiyet vereceğini ve sürdürülebilirliği olumsuz yönde etkileyeceğini söylemek mümkündür. Ayrıca bir turizm destinasyonun sürdürülebilirliğinin önemli boyutlarda turizm arz kaynaklarının etkili kullanılmasına, inovatif fikirler geliştirmeye ve bu fikirler kapsamında uygulamalar sunma yeteneğine bağlı olduğu (Ural, 2015: 176) dikkate alındığında söz konusu durumun önemli derecede iyileştirilmesi gerektiği sonucuna varmak mümkündür.

SONUÇ

Konaklama işletmeleri, günümüzde çevreyle olan ilişkilerinden dolayı doğrudan sürdürülebilir bir çevrenin oluşmasında, toplumun bilinçlendirilmesinde ve yenilenebilir kaynakların devamlılığının sağlanmasında öncü olarak kabul edilmektedir. Özellikle son yıllarda sürdürülebilir toplum bilincini benimseyerek satın alma davranışı gösteren turistlerin artış göstermesiyle birlikte konaklama işletmeleri pazardaki hâkimiyetini koruyabilmek, tüketici tarafından oluşan talebe karşılık verebilmek ve çevreye karşı sorumluluklarını yerine getirebilmek için çevre dostu bir yaklaşım olan yeşil yönetim anlayışını benimsemektedirler. Dolayısıyla çevreye karşı gösterilen duyarlılığın bir yansıması olarak kabul edilen yeşil yönetim anlayışının, ilk olarak konaklama işletmesi yöneticileri tarafından özümsemesi ve daha sonra da kazandıkları çevre bilinci ışığında planlar ve politikalar gerçekleştirmeleri beklenmektedir. Bu doğrultuda literatürde verilen yeşil yönetimin konaklama işletmelerine sağladığı yararlar dikkate alındığında bu araştırma, doğal, kültürel ve çevresel kaynaklar bakımından geniş bir içeriği olan ve doğa temelli farklı turizm çeşitlerine (kırsal turizm, ekoturizm, yayla turizmi, tarım turizmi vb.) içerik oluşturabilen Trabzon ilindeki 4 yıldızlı konaklama işletmeleri yöneticilerinin çevreye ve yeşil bir işletmecilik anlayışına olan bakış açılarını incelemek ve mevcut durumu ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırma amacına yönelik oluşturulan “Konaklama işletmesi yöneticileri, yeşil yönetim anlayışına ve çevreye karşı nasıl bir tutum sergilenmektedir?” araştırma sorusu temelinde elde edilen bulgular genel hatlarıyla incelendiğinde, enerji yönetimi ve atık madde denetimi konusunda var olan imkânlardan maksimum şekilde yararlanmaya çalıştıkları ve geleceğe yönelik pozitif bir eğilim göstererek girişimlerde bulunacaklarının temelini oluşturdukları görülmektedir. Bu sebeple özellikle doğal kaynakları arz unsuru olarak tüketiciye sunan söz konusu konaklama işletmelerinin, ileriki yıllarda, istikrarlarını korumaları şartıyla sürdürülebilir bir anlayışı desteklemelerinin yanında katkı sağlayacaklarını da söylemek mümkündür. Buna ek olarak günümüzde sürdürülebilir kalkınmayı benimseyen destinasyonların hitap ettikleri pazarda rekabet avantajı kazandıkları ve daha başarılı oldukları ifade edilmektedir (Çelik Çaylak, 2022: 51). Dolayısıyla sürdürülebilir bir anlayışın yönetim biçimi olan yeşil yönetimde, konaklama işletmelerinin üst düzey yöneticileri tarafından dikkate alınmasının ve benimsenmesinin önem arz ettiği söylenebilir.

Yeşil yönetim kapsamında incelenen ve 4 yıldızlı konaklama işletmelerinin üst düzey yöneticilerine sunulan çevre sertifikaları ve yönetimi, malzeme kullanımı, tercih edilen ulaşım şekilleri ve çevre odaklı personel eğitimleri konularında azımsanamayacak bir bilgi eksikliğinin olduğu görülmüştür. Özellikle çevreye karşı duyarlılıklarının bir simgesi olan çevre sertifikaları hususunda büyük bir planlama eksikliklerinin olduğu gözlemlenmiştir. Benzer şekilde 2021 yılında çevre sertifikasına sahip otel işletmelerini yeşil yönetim ve uygulamaları bakımından inceleyen Çilingir ve Erkılıç (2021), otel işletmelerinin çevreye yönelik faaliyetlerinin tüketicilere aktarılarak bilgilendirmesinde yetersiz kaldıkları ve yeşil işletmeciliğe karşı olan tutumlarının belirsizlik içinde olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Dolayısıyla üst düzey yöneticilerin çevresel faaliyetlere yönelik kapsamlı bir şekilde bilgilendirilmesinin, çevrenin yarının gözetilerek planlamaların yapılmasının ve bu planların doğru ve etkili bir şekilde tüketiciye aktarılmasının hem sürdürülebilir kaynak hem de işletme başarısı açısından büyük önem arz ettiğini söylemek mümkündür.

Öte yandan sürdürülebilir bir anlayışın içselleştirilmesinde sıklıkla vurgu yapılan eğitim faaliyetlerinin yok denecek kadar az olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç, işletme yönetimi, personel eğitimi ve çevresel duyarlılık açısından ciddi iyileştirilmelerin yapılması ve stratejiler geliştirilmesinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Nitekim konaklama işletmelerinin yeşil yönetim anlayışını benimsemelerindeki başarı sadece üst düzey yöneticilerin çevresel etkenleri korumayı bir yönetim felsefesi olarak içselleştirmesine değil aynı zamanda söz konusu işletmelerde çalışan personelin gerçekleştirilen faaliyetlere olan inancına ve tutumuna da bağlıdır (Chou, 2014: 436-437). Buradan hareketle konaklama işletmesi üst düzey yöneticilerinin doğal kaynakların devamlılığına katkı sağlamak ve işletme çapında başarılı elde etmek için bünyelerindeki personellerine ana fikri çevreyi koruma olan eğitim imkânları sunması son derece önemlidir.

Yeşil yönetim anlayışının ve uygulamalarının 4 yıldızlı konaklama işletmeleri üst düzey yöneticilerinin görüşleri ve tutumları bakımından incelendiği bu araştırmada, en geniş haliyle yeşil bir yönetim anlayışının benimsenmesinde ve uygulanmasında yetersiz olduklarını söylemek mümkündür. Bu bağlamda, araştırma kapsamında incelenen kavramsal çerçevede dikkate alınarak ve elde edilen bulgular doğrultusunda Trabzon'daki 4 yıldızlı konaklama işletmesi üst düzey yöneticilerine ve turizm sektörü paydaşlarına şunlar önerilmektedir;

- Pazar payını korumak, çevre dostu turist profiline hitap edebilmek ve doğal kaynakların kullanımından uzun süreli verim alabilmek gibi birçok nedenden dolayı konaklama işletmelerinin sahip olduğu maddi ve manevi imkânlar dahilinde çevre sertifikaları edinmeleri veya en azından sertifika koşullarının çoğunun yerine getirebilmeleri,
- Yenilenebilir enerji kaynaklarından biri olan güneş enerjisine yönelik kullanım alanlarının oluşturulması, eğer yeterli verim alınamıyorsa maksimum faydanın sağlanacağı bölümlerin tercih edilmesi ya da destekleyici konumunda kullanılarak ana enerji kaynağının yükünün azaltılması,
- Isı ve ışık kaynaklarında son teknolojik ürünlerin tercih edilmesi, sensörlü uygulamalar ile kontrolün sağlanması, performans düşüklüğü olan makinelerin değiştirilerek israfın önüne geçilmesi, zamanında bakım onarımın yapılması ve yapılabiliği mümkünse eko etiket ve enerji tasarrufu sağlayan araçların işletme bünyesine kazandırılması,
- İşletmedeki bilişim teknolojilerinin donanımlarının gerekli zamanlarda güncellenmesi,
- Çevresel kaynakların düzenlenmesi, iyileştirilmesi ve geliştirilmesi için işletme yönetiminden ek bir bütçe ayrılmıyor veya ayrı bir birim kurulamıyorsa hali hazırda yapılan projelerin desteklenmesi veya inovatif fikirlerin gerekli mecralara

- sunulması, gönüllülük esasına dayanan çalışmaların oluşturulması veya araştırma geliştirme kapsamında diğer çalışanların fikirlerine başvurularak değer vadeden görüşler için Turizm Bakanlığı'ndan destek veya bütçe talebinde bulunulması,
- Hizmet sunumunda kullanılan araç ve gereçlerin satın alımında çevre dostu içeriklerin veya geri dönüşümden kazandırılmış ürünlerin tercih edilmesi,
 - Kâğıt içerikli olan bütün hizmet işlemlerinin (broşür, bilgi kartları, kayıt işlemleri vb.) elektronik ortamlarda gerçekleştirmesi ve bu ortamlarda yeşil bilişim anlayışının dikkate alınması,
 - İşletmede üretilen ve geri dönüşümü mümkün olan bütün materyallerin ayrıştırılması ve geri kazanılmasının desteklenmesi, ek olarak eğer yeterli işletme imkânı bulunmuyorsa ihtiyaç sahibi alanlarda devlet desteğinin alınması ve denetiminin aksatılmaması,
 - Covid-19 döneminde kullanımı artan plastik ve tek kullanımlık ürünlerin en kısa zamanda çevre dostu ikamelerinin tercih edilmesi veya geri dönüşümü mümkün olan materyallerin hizmet sunumunda kullanılması,
 - Konaklama işletmesinin sahip olduğu dağıtım araçlarının işletme personel sayısına göre düzenlenerek bireysel araç kullanımının azaltılması, turistler için kullanılan transfer araçları da dâhil olmak üzere araçların bakım ve onarımının zamanında yapılması, işletme bütçesi dâhilinde çevreye en uygun legal yakıt türünün tercih edilmesi ve eğer mümkünse çevreye en az zararı olan elektrikli araçların kullanımının desteklenmesi,
 - Başta işletmenin üst düzey yöneticileri olmak üzere bütün personele çevre temalı eğitimler ve seminerler verilmesi, hatırlatıcı panolar hazırlanması, teşvik edici ödüllendirmeler yapılması ve bu davranışın turistlere de örnek olmasının sağlanması büyük önem arz etmektedir.

Son olarak, turizm sektöründe çevresel kaynakların büyük bir öneme sahip olduğu bilinmekte ve diğer sektörlerle kıyasla kullanım yoğunluğunun yüksek miktarlara ulaştığı kabul edilmektedir. Bu bağlamda bu çalışmada, çevreye karşı büyük bir sorumluluğu olan konaklama işletmelerinin üst düzey yöneticilerinin yeşil yönetime ve uygulamalarına olan bakış açıları incelenerek ortaya konmak istenmiştir. Bununla birlikte özellikle yeşil yönetim anlayışına yönelik literatürdeki araştırmaların yok denecek kadar az olmasından kaynaklı, araştırmanın kavramsal çerçevesinde söz konusu yönetim anlayışı detaylıca incelenmiş ve bütün yanları ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bu noktada önem arz eden durum ise yeşil yönetime yönelik literatürde daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmasıdır. Özellikle konaklama işletmelerinde yeşil bir anlayıştan önce ve sonrasının belirlenebilmesi, çevre duyarlılığının arttırılabilmesi ve sürdürülebilir kaynak fikrinin her paydaşa dayatılabilmesi için zengin içeriklere gereksinim duyulduğu görülmektedir. Dolayısıyla konunun zenginleştirilmesi ve karşılaştırmalı analizler yapılabilmesi için bu araştırma konusuyla birebir veya doğrudan ilgili, çeşitli bölgelere, şehirlere veya turizm işletmeleri üzerine yapılmış farklı araştırmalar büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda, gelecekteki araştırmacılara yeşil yönetim kapsamındaki literatürdeki eksikliğin giderilmesine yönelik adımlar atılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akatay, A. ve Aslan, Ş. (2008). Yeşil yönetim ve işletmeleri ISO 14001 sertifikası almaya yönelen faktörler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 313-339.
- Akdemir, N. (2019). Kış turizm merkezlerinde çevre duyarlılığı, yaklaşım ve çözümler: Palandöken Otelleri örneği. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 1-16.
- Akın, M. H. (2022). Turizm sektöründe yeşil bilişim uygulamaları. *Turizm Akademik Dergisi*, 9(1), 179-192.
- Akova, O., Alrawadieh, Z. ve Akın, G. (2015). Turizm işletmelerinde sosyal sorumluluk ve etik. O. Akova, İ. Kızıllırmak, ve H. Tanrıverdi (Edt.), *Turizm İşletmeciliği Temel kavramlar ve uygulamalar* içinde (s. 295-320). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Alkan, C. (2015). Sürdürülebilir turizm: Alaçatı destinasyonuna yönelik bir uygulama. *Journal of Yasar University*, 10(40), 6692-6710.
- Alnıaçık, Ü. (2010). Çevreci yönelim, çevre dostu davranış ve demografik özellikler: üniversite öğrencileri üzerinde bir araştırma. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(20), 507-532.
- Arslan, Y. (2005). Erdek ve çevresinin ekoturizm açısından değerlendirilmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(13), 29-53.
- Aslan, Z. ve Aktaş, G. (1994). Turizm açısından çevre sorunlarına genel bir yaklaşım. *Çevre Dergisi*, 11(Nisan-Mayıs-Haziran), 43-45.
- Atabey, S. ve Yokaş, İ. (2016). Küresel ısınmanın artış nedenlerinin su kaynakları ve turist sağlığı üzerindeki yansımaları. *Akademik Bakış Dergisi*, (54), 188-203.
- Atay, L. ve Dilek, S. E. (2013). Konaklama işletmelerinde yeşil pazarlama uygulamaları: Ibis Otel örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 203-219.
- Ayaş, N. (2007). Çevresel sürdürülebilir turizm gelişmesi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 59-69.
- Bahtiyar Karadeniz, C. (2014). Sürdürülebilir turizm bağlamında sakin şehir Perşembe. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(29), 84-107.
- Bayhan, İ., Şengül, S. ve Yücel, R. (2018). Sürdürülebilir turizm girişimlerinde önem ve performans değerlendirmeleri: Göynük tarihi konakları örneği. *GÜSBED, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 9(23), 204-226.
- Bozkurt, Y. (2004). Türkiye'de Çevre Yönetiminin Etkinliği ve Ereğli Şeker Fabrikası'nda bir uygulama. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.
- Bretschger ve Pittel. (2020). Twenty key challenges in environmental and resource economics. *Environmental and Resource Economics*, 77(4), 725-750.
- Büyüközkan, G. ve Vardaloğlu, Z. (2008). Yeşil tedarik zinciri yönetimi. *Lojistik Dergisi*, 8, 66-73.
- Chou, C-J. (2014). Hotels' environmental policies and employee personal environmental beliefs: Interactions and outcomes. *Tourism Management*, 40(2014), 436-446.
- Çakır, M. ve Bostan, A. (2000). Turizm sektörünün ekonominin diğer sektörleri ile bağlantılarının girdi-çıktı analizi ile değerlendirilmesi. *Anatolia:Turizm Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 35-44.
- Çelik, S., Basan, E., Balık, N. ve Solmaz, R. (2021). TRC3 bölgesi otellerinde çevre duyarlılığına yönelik bir araştırma. *Journal Of Tourism Research İnstitute*, 2(2), 79-94.
- Çelik Çaylak, P. (2022). Akıllı turizmde sürdürülebilir uygulamalar. *Journal of Tourism Intelligence and Smartness*, 5(1),50-60.

- Çıvgın, H. ve Kızanlıklılı, M. M. (2022). Davranışsal niyetin yeşil satın alma niyeti üzerindeki etkisinde kontrol inançlarının aracı rolü: turizm sektöründe bir araştırma. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 636-553.
- Çilingir, F. ve Erkılıç, E. (2021). Yeşil yıldızlı otel işletmelerinin yeşil yönetim ve uygulamaları üzerine bir inceleme: Muğla örneği. *Journal Of Tourism Intelligence and Smartness*,4(2), 218-238.
- Çolakoğlu, E., Türk, B., Başar, E. E. ve Gül, O. (2013). Kişisel değerler ve çevre bilincinin çevreci ürünlerin tercih edilmesindeki etkileri: karşılaştırmalı bir araştırma. *18. Ulusal Pazarlama Kongresi*, (s. 1-18). Kars, Türkiye.
- Çubuk, B. ve Karacaoğlu, C. (2003). Üniversite öğrencilerinin çevre duyarlılıklarının incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 36(1-2), 189-198.
- Dinçer, Ö. ve Fidan, Y. (1997). *İşletme yönetimine giriş*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A. Ş.
- Doğan, S., Yücel Güngör, M. ve Ömüriş, E. (2022). Çevresel bilgi, çevresel farkındalık ve çevresel kaygının çevre dostu otelde kalma niyeti üzerindeki etkisi: su ve atık yönetimi teknolojilerinin rolü. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 73-86.
- Dolmacı, N. ve Bulgan, G. (2013). Turizm etiği kapsamında çevresel duyarlılık. *Journal of Yasar University*, 29(9), 4853-4871.
- Duru, M. N. ve Şua, E. (2013). Yeşil pazarlama ve tüketicilerin çevre dostu ürünleri kullanma eğilimleri . *Ormanlık Dergisi* , 9(2), 126-136.
- Erbaşlar, G. (2012). Yeşil pazarlama. *Mesleki Bilimler Dergisi*, 1(2), 94-101.
- Erdogan, N. ve Baris, E. (2007). Environmental protection programs and conservation practices of hotels in Ankara, Turkey. *Tourism Management*, 28(2007), 604-613.
- Erkal, S., Şafak, Ş. ve Yertutan, C. (2011). Sürdürülebilir kalkınma ve çevre bilincinin oluşturulmasında ailenin rolü. *Sosyoekonomi*, 14(14), 145- 158.
- Eser, S., Dalgın, T. ve Çeken, H. (2010). Sürdürülebilir kültür turizmi: Efes örneği. *Ege Coğrafya Dergisi*, 19(2), 27-34.
- Ertuğrul, İ. ve Şavlı, A. (2013). ISO 14001 Çevre yönetim sistemi ve bakır mamülleri sanayisi uyarlanması. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 223-238.
- Garda, B. ve Temizel, M. (2016). Sürdürülebilir turizm çeşitleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 12(2016), 83-103.
- Gazeloğlu, C. ve Erkılıç, E. (2020). Bilimsel Araştırmalarda Temel Örneklemeye Yöntemleri, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Gökdeniz, A. (2017). Konaklama sektöründe yeşil yönetim kavramı, eko etiket ve yeşil yönetim sertifikaları ve otellerde yeşil yönetim uygulama örnekleri. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 7(1), 70-77.
- Güler, S. (2016). Çevreci yönetim paradigmasının evrimsel süreci. *14. Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi*, (s. 1-9). Gostivar/ Makedonya.
- Güneş, G. (2011). Konaklama sektöründe çevre dostu yönetimin önemi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(20), 45-51.
- Haden, S. S. P., Oyler, J. D. ve Humphreys, J. (2009). Historical, practical, and theoretical perspectives on green management An exploratory analysis. *Management Decision*, 47(7), 1041-1055.
- Işık, C. ve Barlak, S. (2018). Otel yöneticilerinin yeşil inovasyon algıları: İstanbul ili örneği. *Journal Of Tourism Intelligence And Smartness*, 1(1), 14-26.
- İnanır, A. (2019). Turistik destinasyon yönetiminde paydaşlar arası ilişkiler: Göller yöresi örneği. *Türk Turizmi Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 517-541.
- İnce, M. (2010). Yeşil tedarik zinciri yaklaşımı ve örnekleri. *Konya Ticaret Odası*, 1-14.

- Kara, E. (2017). Konaklama İşletmelerinde Çevre Bilinci Ve Yeşil Yönetim Uygulamalarının İşletme Başarısına Katkısı: Muğla İli Üzerine Bir Araştırma. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Osmaniye.
- Karabulut, E. (2003). İşletmelerde Çevre Bilinci Ve Yeşil Yönetim Uygulamalarının İşletme Başarısına Katkısını İncelemeye Yönelik Bir Araştırma. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.
- Karakuş, Y. (2021). *Eko turizm ve iklim değişikliği*. A. Ö. Çiğdemli (Ed.), Ekoturizmi anlamak içinde (ss. 24-35). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Karakuş, G. ve Erdirençelebi, M. (2018). İşletmelerin yeşil yönetim algılarının işletme performansı üzerindeki etkisini ölçmeye yönelik bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(14), 681-704.
- Karapınar, E. ve Barakazı, M. (2017). Kültürel miras turizminin sürdürülebilir turizm açısından değerlendirilmesi: Göbeklitepe ören yeri. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 5-18.
- Kaypak, Ş. (2012). Ekolojik turizm ve sürdürülebilir kırsal kalkınma. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(22), 11-29.
- Kızılırmak, İ. (2011). Dünyada ve Türkiye'deki turizm işletmelerinde çevre korumaya yönelik uygulamalar: amacı ve önemi. *Sosyal Bilimler Dergisi*(2), 1-12.
- Kleindorfer, P. R., Singhal, K. ve Van Wassenhove, L. N. (2005). Sustainable operations management. *Production and Operations Management*, 482-492.
- Korul, V. (2003). Havaalanı çevre yönetim sistemi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 99-120.
- Kozak, M. (2015). *Bilimsel araştırma: tasarım, yazım ve yayım teknikleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Marcus, A. A. ve Fremeth, A. R. (2009). Green management matters regardless. *Academy of Management Perspectives*, 23(3), 17-26.
- Memiş, S. (2019). Konaklama işletmelerinde yeşil yönetim uygulamalarının entropi yöntemi ile ağırlıklandırılması: Giresun ili örneği. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11(1), 653-665.
- Mikaeili, M. ve Memlük, Y. (2013). Kırsal turizm ve kültürel turizmin bütünleşmesi ve kırsal sürdürülebilir kalkınma. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 3(2), 87-91.
- Mutlu, M. ve Zenginoğlu, S. (2019). Yeşil Teori Perspektifinden Avrupa Birliği Çevre Politikası, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(88), 459-469.
- Nemli, E. (1998). Sürdürülebilir kalkınma ve işletmelerin rolü. *Öneri*, 2(9), 287- 294.
- Onat, G. (2022). Coğrafi İşaretli Ürünlerin İncelenmesi: Rize Örneği. Y. Oğan (Ed.), *Gastronomi Alanında Tematik Araştırmalar I* içinde (ss. 64-79). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Önel, B. (2021). İşletmelerin yeşil yönetim algıları ve sürdürülebilirlik bilinci. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 6(11), 21-33.
- Özdemir, G. ve Tuna, M. (2016). Sürdürülebilir turizm kapsamında karbon ayak izi. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 3(3), 75-84.
- Özkaya, B. (2010). İşletmelerin sosyal sorumluluk anlayışının uzantısı olarak yeşil pazarlama bağlamında yeşil reklamlar. *Öneri Dergisi*, 9(34), 247-258.
- Özleyen, E. ve Tepeci, M. (2017). Manisa'da yöresel yemeklerin ve lezzetlerin turizmin gelişimine katkısının belirlenmesi. *Turizm Akademik Dergisi*, 4(2), 139-152.
- Öztek, Z. (2016). İlk ve ortaöğretimde çevre eğitimi, II. Çevre Hekimliği Kongre Kitabı, 18-21 Ocak, Ankara, ss. 210-212.

- Öztürk, Y. (2020). Aşırı turizm, turizm karşıtlığı ve turizmde sürdürülebilirlik üzerine bir değerlendirme. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, Special Issue*, (4), 112-124.
- Pelit, E., Baytok, A. ve Soybalı, H. (2015). Sürdürülebilir turizm mi? Turizmde sürdürülebilirlik mi? Kavramsal bir tartışma. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 6(14), 39-58.
- Poyraz, E. ve Türkün Kaya, B. (2018). Turizm sektöründeki çevresel sürdürülebilirlik yatırımlarının finansmanı, Muğla ili örneği. *International Journal of Contemporary Tourism Research*, 2(2018), 11-19.
- Salman Yıkılmış, M. (2020). Nitel araştırmalarda e-görüşme tekniği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 183-197.
- Sezen Doğançili, O. ve Akbulut, B. A. (2015). Yeşil yıldız çevre etiketine sahip otellerin web sitelerinde yeşil pazarlamayı kullanmalarına ilişkin içerik analizi. *16. Ulusal Turizm Kongresi*, (s. 402-417). Çanakkale, Türkiye.
- Sezer, Ö. (2007). Küresel konferanslar ve çevre sorunları: çevre kalkınma ve etik açısından eleştirel bir değerlendirme. *38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, (s. 761-779).
- Sezgin, M. ve Karaman, A. (2008). Turistik destinasyon çerçevesinde sürdürülebilir turizm yönetimi ve pazarlaması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(19), 429- 437.
- Şenocak, B. (2017). İşletmelerde Çevresel Sürdürülebilirlik Bilinci, Denizli Tekstil İşletmelerine Yönelik Bir Araştırma. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Denizli.
- Tarhan, K. (2018). Küresel çevre sorunlarının politikleşmesi ve uluslararası ilişkiler teorileri kapsamında analiz. *International Journal of Social And Humanities Sciences*, 2(1), 152-170.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, [HYPERLINK "https://yigm.ktb.gov.tr" https://yigm.ktb.gov.tr](https://yigm.ktb.gov.tr), erişim tarihi, 2022, Mayıs.
- Türk, M. ve Kara, E. (2018). Konaklama işletmelerinde çevre bilinci ve yeşil yönetim uygulamalarının işletme başarısına katkısı: Muğla ili üzerine bir araştırma. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 848-876.
- Uluçelen, E. (2019). Kurumsal Vatandaşlık ve Kurumsal Sosyal Soeumluluk Bağlamında Türkiye'nin Önde Gelen 100 Şirketinin Yeşil Yönetim Uygulamaları Açısından Web Sayfalarının İncelenmesi. Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Giresun.
- Ural, M. (2015). The importance of risk management for the sustainability of tourism. *Balikesir University Journal of Social Sciences Institute*, 18(33), 163-178.
- Üstünay, M. (2008). İşletmelerin Sosyal Sorumlulukları Çerçevesinde Yeşil Pazarlama Uygulamaları Ve Kimya Sektörüne Yönelik Bir İnceleme . Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- Yaraş, E., Akın, E. ve Şakacı, B. K. (2011). Tüketicilerin çevre bilinci düzeylerini belirlemeye yönelik bir araştırma. *Öneri Dergisi*, 9(35), 117-126.
- Yavuz, E. ve Zığındere, Y. Ö. (2000). Sürdürülebilir kalkınmanın turizme etkisi. *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(4), 323-336.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (Cilt 11. Baskı). Ankara: Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar.
- Yılmaz, A., Bozkurt, Y. ve Taşkın, E. (2005). Doğal kaynakların korunmasında çevre yönetiminin etkinliği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 0(13), 1-16.

- Yolcu, H. ve Bayram, A. (2015). Okul yöneticisi seçme sürecini deneyimleyen yönetici adaylarının sözlü sınav yöntemine ilişkin algıları. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi - ENAD*, 3(3), 102- 126.
- Yücebalkan, B. (2019). Yeşil yönetim anlayışı bağlamında işletmelerde yeşil maliyet ve yeşil kâr/zarar kavramları üzerine bir tartışma. 2. *ICHUS Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi*, (s. 1-11).